

Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Yönelik

Hak Temelli Hizmet Sunumu ve Toplum Temelli Müdahaleler Rehberi

Rehberi Hazırlayanlar

Seda Akço (Proje danışmanı)

Bürge Akbulut (Proje danışmanı)

Katkı Verenler

Ertan Karabıyık (Proje koordinatörü ve uzmanı)

Özgür Çetinkaya (Uzman)

İhsan İznebioğlu (Saha uzmanı)

Tuğba Demircioğlu (Proje asistanı ve uzmanı)

Tasarım

KaraşınGrafik

Basım

Altan Matbaası

Birinci baskı, 250 adet, Ankara, Aralık 2023

© Bu yayın bir kamu malıdır. Kalkınma Atölyesi'nden izin almaya gerek olmaksızın serbestçe kullanılabilir ve çoğaltılabilir.

Bu Rehber, Kanada Büyükelçiliği Yerel Girişim Fonu finansal desteği ile Kalkınma Atölyesi Kooperatifi uzmanları tarafından hazırlanmıştır. Bu Rehber'in içeriğinden yalnızca Kalkınma Atölyesi Kooperatifi sorumludur ve hiçbir şekilde Kanada Büyükelçiliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

Activity supported by the
Canada Fund for Local Initiatives
Activite realisee avec l'appui du
Fonds canadien d'initiatives locales

Canada

Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Yönelik

Hak Temelli Hizmet Sunumu ve Toplum Temelli Müdahaleler Rehberi

UÇURTMA

Birinci sınıftaymış
"Okuma-yazma öğreneceksin" dediniz
"Öğrendim. Okula gitmeyeceğim" diyor
Annesi ter içinde bir şeyler anlatıyor
Oğlan al yeşil mavi bir hayal topu
Bir gözü ipi kopmuş bir uçurtma
Bir gözü babanın bulanık suları
Bağlara doğru koşmaya başlıyor

Anne, kirpiklerinden yanan
Bir gaz lambası pencerenin önünde
Akşamın tanrısına
Yoksulluğun bütün dualarını okuyor

Şükrü Erbaş, 2022

İçindekiler

Ön Söz	5
Rehberin Amacı	6
1 Çocuk Evliliği ve Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliği	8
1.1 Çocuk Evliliği	8
1.2 Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliği	9
1.3 Çocuk Evliliğinin Temel Nedenleri	10
1.4 Çocuk Evliliğinin Ortaya Çıkardığı Sonuçlar	14
2 Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Yönelik Çalışmalara Dair Strateji Önerisi	16
2.1 "Yoksulluk" Ekseninde Yürütülecek Çalışmalar	18
2.2 "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği" Ekseninde Yürütülecek Çalışmalar	19
2.3 "Geleneksel Çocukluk Algısı" Ekseninde Yürütülecek Çalışmalar	22
2.4 "Eğitime Erişim Eksikliği" Ekseninde Yürütülecek Çalışmalar	24
3 Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Yönelik Çalışmalarda İzlenmesi Gereken Temel İlkeler	27
3.1 Hizmet Sunumunda İzlenmesi Gereken Temel İlkeler	27
3.2 Savunu Çalışmalarında İzlenmesi Gereken Temel Prensipler	36

Grafikler, Şekiller ve Tablolar

Grafik 1	10
Refah Endeksine Göre 18 Yaş Öncesi Evliliklerin Yaygınlığı (%)	
Grafik 2	12
20-24 Yaş Grubunda 18 Yaş Öncesi Evliliklerde Eşler Arasındaki Yaş Farkı (%)	
Şekil 1	16
Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Yönelik Çalışmalar	
Şekil 2	17
Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Temel Nedenlerinin Farklı Düzeyleri	

Şekil 3	20
Kız Çocuklarının Erken Evlendirilmesine Yönelik Farklı Görüşler	
Şekil 4	25
Çocukların Eğitime Devamı Konusunda Ailelerin Farklı Görüşleri	
Şekil 5	29
Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Yönelik Sunulacak Hizmetlerde İzlenmesi Gereken Temel Prensipler	
Şekil 6	34
Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerin Çalışma ve Yaşam Biçimlerini Belirleyen Faktörler	
Tablo 1	19
Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesi İçin "Yoksulluk" Ekseninde Yürütülmesi Önerilen Çalışmalar	
Tablo 2	21
Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesi İçin "Toplumsal Cinsiyetçi Bakış Açısı" Ekseninde Yürütülmesi Önerilen Çalışmalar	
Tablo 3	23
Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesi İçin "Çocukluk Konusunda Geleneksel Bakış Açısı" Ekseninde Yürütülmesi Önerilen Çalışmalar	
Tablo 4	25
Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesi İçin "Eğitime Erişim Eksikliği" Ekseninde Yürütülmesi Önerilen Çalışmalar	
Tablo 5	27
Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesi İçin Sunulabilecek Hizmetler	
Tablo 6	36
Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesi İçin Yürütülebilecek Savunu Çalışmaları	
Tablo 7	38
Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Dair Yürütülecek Savunu Çalışmalarında İzlenmesi Gereken Standartlar ve Göstergeleri	
Tablo 8	44
Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Dair Savunu Çalışması Yürütecekler İçin Standartlara Uygunluğa Dair Kontrol Listesi	

Ön Söz

Kalkınma Atölyesi Türkiye'nin farklı bölgelerinde 20 yıldır mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin ve çocuklarının çalışma ve yaşam koşullarını araştırmak, bu koşulları iyileştirmek ve özellikle bitkisel üretim süreçlerinde en kötü biçimdeki çocuk işçiliğiyle mücadele etmek amacıyla çok sayıda faaliyet gerçekleştirmiştir.

Bu faaliyetler kapsamında Kalkınma Atölyesi tarafından gerçekleştirilen saha çalışmaları esnasında çocuk evlilikleri olgusu her zaman gündeme gelmekte, saha araştırma verileri bu olguyu kanıtlamakta, ancak sadece bu soruna dair herhangi bir araştırma veya tespit, yönlendirme ve hizmet sunumuna yönelik bir uygulama bulunmamaktadır. Kalkınma Atölyesi'nin uzun yıllar çalışmaları- nın odaklandığı mevsimlik gezici tarım işçisi aileler arasında da çocuk yaşta evliliklerin yaygın bir sorun olduğu bilinmektedir.

Kanada Büyükelçiliği'nin sağladığı finansal destekle Kalkınma Atölyesi'nin gündeminde olan bu olguya dair Türkiye'de ilk kez mevsimlik gezici tarım işçileri arasında çocuk evliliğini önceleyen ve mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliklerinin önlenmesine yönelik hak temelli hizmet sunumu ve toplum temelli müdahalelerin geliştirilmesini öngören bir proje uygulanmaya başlanmıştır. Katkılarından dolayı Kanada Büyükelçiliği'ne teşekkür ederiz.

Bu proje kapsamında mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliklerini önleme konusunda çalışanlar için tespit ve yönlendirme ile hak temelli hizmet sunumuna dair iki rehber geliştirilmiştir.

Saha çalışması esnasında çocuk yaşta evlilikler konusunda bizlerle görüşlerini paylaşan mevsimlik gezici tarım işçisi ailelere, rehberlerin geliştirilmesinde katkıları olan kurum temsilcilerine çok teşekkür ederiz. Rehberlerin çocuk evliliklerin önlenmesine katkı sağlamasını diler, çocukların haklarını doya doya yaşayacağı bir ortam için çalışmaya devam edeceğimizi belirtmek isteriz.

Kalkınma Atölyesi
Aralık 2023, Ankara

Rehberin Amacı

Bu rehberin amacı, mevsimlik gezici tarım işçileri arasında yaygın biçimde karşılaşılan çocuk yaşta evliliklerin önlenmesine yönelik çalışma yapacak kişi ve kuruluşların **hak temelli hizmet sunabilmesi** ve **toplum temelli programlar** üretip uygulayabilmesi için bir araç sunmaktır.

“Mevsimlik gezici tarım işçiliği”, başkasının tarla veya bahçesinde ekim, dikim, yetiştirme, bakım, ilaçlama ve hasat gibi bitkisel üretimin herhangi bir aşamasında ücretli/yevmiyeli veya aynı ödeme karşılığı çalışmak üzere sürekli ikamet ettiği yerden göç ederek başka bir yerleşim yerine giden o ülkenin vatandaşı ya da yabancı göçmen kişiler tarafından yapılan işçiliği ifade eder.

Mevsimlik gezici tarım işçiliği yapan ailelerde çocuk evliliklerinin önlenmesi, çocuk hakları ve insan hakları alanında iyileştirme sağlama amacını taşır. Ancak amacın iyileştirme olması, bu amaca yönelik her türlü faaliyeti meşru ve anlamlı kılmaz. Her şeyden önce bu tür çalışmaların zarar verici olmaması gerekir. Bu nedenle, bu alanda çalışma yapacak kişilerin çocuk evlilikleri, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin yaşam koşulları ve bu ailelerde çocuk evliliği gibi konularda kapsamlı bir bilgiye sahip olması gerekir. Aynı zamanda bu alanda yürütülecek çalışmaların temel prensiplerine ve etik kurallarına da hakim olunması çok önemlidir.

Alan çalışanlarını bu kapsamda güçlendirmeyi hedefleyen bu rehberin hazırlığında ilgili başlıklar altında kaynakça olarak verilen, çocuk yaşta evlilikler ve mevsimlik gezici tarım işçilerinin yaşam ve çalışma koşullarına dair mevcut literatüre ek olarak hak temelli hizmet sunumu konusunda yol gösterici olarak aşağıdaki belgelerden yararlanılmıştır:

- Scottish Independent Advocacy Alliance¹ (İskoç Bağımsız Savunuculuk Birliği) tarafından bağımsız savunuculuğun tutarlı bir şekilde yapılmasını ve mümkün olan en yüksek standartta olmasını sağlamak üzere geliştirilmiş olan “Bağımsız Savunuculuğun Prensip ve Standartları”².

¹ www.siaa.org.uk

² Scottish Independent Advocacy Alliance (2019) “Independent Advocacy: Principles, Standards and Code of Best Practice”

- The Advocates for Human Rights³ (İnsan Hakları Savunucuları) tarafından, insan hakları koşullarını iyileştirmek için çalışmalarında izleme, belgeleme ve savunuculuğu kullanmak isteyen bireyler ve topluluk grupları için rehberlik sağlama amacıyla hazırlanmış olan “Değişen Dünya İçin İnsan Hakları Araçları”⁴.
- CHS Alliance⁵, Sphere Project⁶ ve Groupe URD⁷ tarafından hazırlanan ve insani yardım süreçlerine katılan kurumların ve bireylerin, sağladıkları yardımın kalite ve etkinliğini arttırmak için kullanabilecekleri taahhütleri içeren “Temel Kalite ve Hesap Verilebilirlik İnsani Yardım Standardı”⁸.
- Kalkınma Atölyesi⁹ tarafından hazırlanan, çocuk hakları savunusunda kullanılabilecek bir strateji ve yöntem önerisi sunan “Savunu Stratejisi: Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin İş Dünyasında Adil Çalışma Koşullarının İzlenmesi”¹⁰.

Bu rehberin hazırlık aşamasında çocuk yaşta evliliklerin önlenmesine dair uluslararası ve ulusal düzeyde gerçekleştirilmiş çalışmalar ve mevcut mevzuat ile birlikte Kalkınma Atölyesi Kooperatifi uzmanları tarafından 24-30 Eylül 2023 tarihlerinde Adana'nın Seyhan, Karataş, Yüreğir, Yumurtalık ilçeleri ile Mersin'in Tarsus ilçesinde mevsimlik gezici tarım işçisi aileler arasında çocuk yaşta evliliklerin nedenleri, ailelerin ve çocukların bu konudaki algı ve yaklaşımları ve bu alanda sunulan ve sunulması gereken tespit, yönlendirme ve müdahale hizmetlerinin tespitine dair yürütülen saha çalışmasının bulgularından yararlanılmıştır.

³ www.theadvocatesforhumanrights.org

⁴ The Advocates for Human Rights (2015) “Human Rights Tools for a Changing World”

⁵ www.chsalliance.org

⁶ www.spherestandards.org

⁷ www.urd.org

⁸ CHS Alliance, Sphere Project ve Groupe URD (2014) “Temel İnsani Yardım Standardı”

⁹ www.ka.org.tr

¹⁰ Kalkınma Atölyesi (2021) “Savunu Stratejisi: Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin İş Dünyasında Adil Çalışma Koşullarının İzlenmesi”

1

Çocuk Evliliği ve Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliği

1.1

Çocuk Evliliği¹¹

“Çocuk yaşıta evlilik” veya “çocuk evliliği”, taraflardan en az birinin 18 yaşından küçük olduğu resmi ve gayri resmi evlilikleri ifade eder.¹²

Türkiye’de 20-49 yaş grubundaki her beş kadından biri 18 yaşından önce, yani çocuk yaşıta, evlendirilmiştir.¹³ Mevcut verilere göre, 2022 yılında 16-19 yaş arasındaki 52 bin 444 kız çocuğu ve 6 bin 460 oğlan çocuğu resmi olarak evlendirilmiştir.¹⁴ Çocuk yaşıta evlendirilen kız ve oğlan çocuklarının sayısı arasındaki fark dikkat çekicidir. Evlendirilen kız çocuklarının sadece yüzde 4’ü kendileri ile benzer yaşta oğlan çocuklar ile evlendirilmektedir.¹⁵

Çocuk yaşıta evlilik, Suriyeli geçici sığınmacı ailelerde her iki kız çocuktan birini ilgilendiren daha da yaygın bir sorundur.¹⁶

Çocuk yaşıta evlilikler kırsal alanlarda daha yaygın görülmekte; bölgesel dağılımda ilk üç sırayı Güneydoğu Anadolu, Orta Anadolu ve Akdeniz bölgeleri almaktadır.

Evlendirilen kız çocuklarının büyük çoğunluğu evlenecekleri erkek ile aileleri veya akrabaları aracılığı ile tanıştırılmakta ve evlilik kararı da aileleri tarafından verilmektedir.¹⁷ 18 yaşından önce evlendirilen kız çocuklarının yüzde 14’ü, 15 yaşından önce evlendirilen kız çocuklarının yüzde 23’ü kendi rızaları olmadan evlendirilmişlerdir.

¹¹ Bu bölümde yararlanılan kaynak(lar):

- UNFPA (2020) “Türkiye’de Çocuk Yaşıta, Erken ve Zorla Evlilikler: 1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Veri Analizi”

¹² Bu alandaki çalışmalarda çoğunlukla “çocuk yaşıta evlilik”, “erken evlilik” ve “zorla evlilik” sorunları birlikte ele alınmaktadır. “Erken evlilik”, henüz evliliğin getireceği sorumlulukları üstlenebilecek gelişim düzeyinde olmayan kişilerin evliliklerini ifade eder; bu tanımla “erken evlilik” çocuk yaşıta evlilikleri ve 18 yaşından büyük olsa dahi fiziksel, duygusal, cinsel ve psikolojik gelişimini tamamlamış olması veya yaşam seçenekleri ile ilgili yeterince bilgi sahibi olmaması gibi faktörler sebebiyle evliliğe rıza göstermeye henüz hazır olmayan kişilerin evliliğini kapsar. “Zorla evlilik” ise, iki kişiden en az birinin evlilik için tam ve özgür rıza göstermediği evlilik türüdür.

Tanımlar konusunda aşağıdaki kaynaklardan yararlanılabilir:

- ECPAT Türkiye (2019) “Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismardan Korunması İçin Terimler ve Kavramlar Kılavuzu”
- UNFPA (2021) “Çocuk Yaşıta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Hukuki Bilgiler Rehberi”

¹³ 2018-TNSA sonuçlarına göre 20-49 yaş grubundaki kadınların yüzde 19,9’u 18 yaşından önce, yüzde 3,6’sı ise 15 yaşından önce evlendirilmiştir. 20-24 yaş grubundaki kadınlar için bu oranlar sırasıyla yüzde 14,7 ve yüzde 2,0’dır.

¹⁴ TÜİK Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2022

¹⁵ 2018-TNSA sonuçlarına göre 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınların yüzde 16’sı kendilerinden 10+ yaş büyük, yüzde 50’si kendilerinden 5-9 yaş büyük, yüzde 30’u kendilerinden 1-4 yaş büyük, yüzde 3’ü kendileri ile aynı yaşta, yüzde 1’i ise kendilerinden küçük erkeklerle evlenmişlerdir.

¹⁶ 2018-TNSA kapsamında Suriyeli göçmen kadınlar örneklemini ile yapılan çalışmada, 20-49 yaş grubundaki kadınların yüzde 40,0’ının, 20-24 yaş grubundaki kadınların ise yüzde 44,8’inin 18 yaş altında evlendirildiği bildirilmektedir.

¹⁷ 2018-TNSA sonuçlarına göre 18 yaşından önce evlenmiş 20-24 yaş grubundaki kadınların yüzde 46’sı, 20-49 yaş grubundaki kadınların yüzde 59,6’sı ailelerinin kararı ile evlendirilmişlerdir.

1.2

Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliği

Mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarına dair kurulan TBMM Araştırma Komisyonu tarafından hazırlanan raporda,¹⁸ Türkiye’de resmi kayıtlara göre 500 bine yakın kişinin mevsimlik gezici tarım işgücüne katılmaktadır. Gezici tarımsal işgücünün çoğunluğunun aile üyeleriyle birlikte tarım alanlarında çalıştığı ya da yaşadığı dikkate alındığında mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin toplam nüfusunun 1 milyonu aştığı tahmin edilmektedir.

Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliğinin yaygınlığına dair kapsamlı bir araştırma bulunmamakla birlikte, bu alanda yapılan bazı araştırmalar sorunun ciddiyetine dair fikir vermektedir:

- Mevsimlik gezici tarım işçilerinin yoğun olduğu 11 ilde 1,353 katılımcıyla yapılan **araştırmada** kadınların yüzde 63’ünün çocuk yaşta (yüzde 23’ünün 13-15 yaşında, yüzde 40’ının 16-17 yaşında) evlendiği tespit edilmiştir.¹⁹
- Adıyaman ve Şanlıurfa’da yaşayan ve mevsimlik gezici tarım işçiliği yapan 1.200 kişiyle yapılan bir araştırmada, araştırma tarihinde 15-24 yaşları arasında olan kadınların yarısı 17,5 yaş ve altında evlendiklerini, evli kadınların yüzde 41’i ise 18 yaşından önce anne olduğunu bildirmiştir.²⁰
- Şanlıurfa’ya mevsimlik gezici tarım işçisi olarak gelen 300 kadınla yapılan bir araştırmada, kadınların yüzde 77’sinin ilk evlenme yaşının, yüzde 61’inin ise ilk gebelik yaşının 20’den küçük olduğu görülmüştür.²¹
- Adana’da toplam 714 mevsimlik gezici tarım işçisi ile yapılan bir diğer çalışmada ortalama ilk evlilik yaşı kadınlarda 15,4 iken erkeklerde 23,0 çıkmıştır. Bu araştırmada aynı zamanda evlilik yaşı ortalamaları Türkiye ortalamaları ile karşılaştırılmış ve mevsimlik tarım işlerinde çalışan ailelerde ilk evlilik yaşı ortalamasının Türkiye geneline göre anlamlı şekilde düşük olduğu gösterilmiştir (kadınlarda 8,1; erkeklerde 3,7 yaş daha düşük).²²
- Eskişehir’de mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerle yapılan bir araştırmaya katılan kadınların yüzde 26,8’i 13-15 yaş arasında, yüzde 32,8’i 16-17 yaşında evlendiklerini söylemiştir. Bu oranlar erkeklerde yüzde 6,1 ve yüzde 16,6 olmuştur.²³

¹⁸ TBMM (2015) "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu"

¹⁹ Hayata Destek Derneği (2014) "Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliği Araştırma Raporu"

²⁰ Şimşek, Z. (2012) "Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması"

²¹ Bucak, F.K., Kahraman, S., Kartal, M. (2018) "Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Bebek Yapma Hakkında Düşünceleri ve Aile Planlaması Kullanma Durumları" Sağlık Akademisyenleri Dergisi (5)3, 178-183

²² Sevinç, M.R. (2015) Adana İlinde Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Geleceği (Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi)

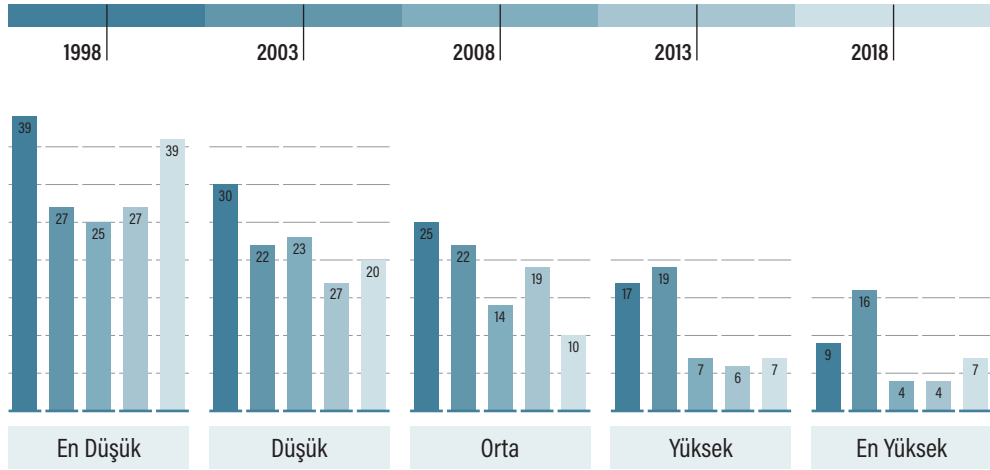
²³ Kaleci, H. (2007) Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyolojik Analizi: Eskişehir Örneği (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji)

1.3 Çocuk Evliliğinin Temel Nedenleri²⁴

Yoksulluk

Yoksulluk, çocuk yaşta evliliklerin arkasındaki en önemli sebeplerden biridir. Araştırmalar da göstermektedir ki, çocuk yaşta evlilikler ile ailenin refah düzeyi arasında ters yönlü bir ilişki vardır; refah düzeyi azaldıkça çocuk yaşta evlendirilenlerin sayısı artmaktadır (Grafik-1). Türkiye’de *en düşük* ve *düşük* refah endeksine sahip hanelerde yaşayan kadınların yüzde 56’sı 18 yaşından önce evlenmişlerdir.²⁵ Refah düzeyi yükseldikçe çocuk yaşta evlilik oranları düşmekte ancak sıfırlanmamaktadır. Bu da tek başına yoksulluğun bu sorunu açıklamaya yetmediğini göstermektedir.

Grafik 1. Refah Endeksine Göre 18 Yaş Öncesi Evliliklerin Yaygınlığı (%)

Kaynak: UNFPA (2020) "Türkiye’de Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler: 1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Veri Analizi"

Çocuk yaşta evlilik ile yoksulluk arasındaki ilişkinin temelinde kız çocuklarının aileler tarafından ekonomik bir yük olarak görülmesi ve kız çocuklarının erken yaşlarda evlendirilmesinin bu ekonomik yükü hafifletmenin bir yolu, diğer yan-

²⁴ Bu bölümde yararlanılan kaynak(lar):

- UNFPA (2021) "Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi - Temel Bilgiler Rehberi"
- UNFPA (2020) "Türkiye’de Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler: 1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Veri Analizi"
- UNFPA (2020) "Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Sağlık Riskleri ve Sonuçlarına Çok Sektörlü Yaklaşım"
- UN Women (2021) "Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklere İlişkin Erkek Algısı"

²⁵ 2018-TNSA sonuçlarına göre, 20-24 yaş grubundaki kadınların refah endeksi seviyelerine göre 18 yaşından önce evlenme yüzdeleri; en düşük seviye için yüzde 35,6; düşük seviye için yüzde 20,3; orta seviye için yüzde 9,5; yüksek seviye için yüzde 6,5, en yüksek seviye için yüzde 7,5 olmuştur.

dan da başlık parası, süt parası gibi maddi getiriler ile ekonomik bir kazanç olarak değerlendirilmesi yer almaktadır. Türkiye’de 18 yaşından önce evlendirilen her 10 kız çocuğunun 4’ü için ailesi başlık parası aldığını belirtmektedir.²⁶

Aynı zamanda çocuklar belli bir yaştan sonra ailenin ekonomik gelirine katkıda bulunabildikleri için de olabildiğince erken ve çok sayıda çocuk sahibi olmak ekonomik zorluklarla baş etme yöntemi olarak görülebilmektedir.

↳ Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kültürel normlar ve kız çocuklarını koruma ihtiyacı

Kadınlara biçilen ve öğretilen toplumsal cinsiyet rolleri ve buna bağlı kültürel normlar da çocuk evliliklerine zemin hazırlayan önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Çocuk yaşta evliliklerin önemli bir gerekçesinin, ergenliğe giren çocukların cinselliği merak etmeleri ve bunu deneme arayışına girmeleri, ailelerin de çocuklarının evlilik dışı cinsel deneyim tehlikesinden korumak için evlenmelerine rıza göstermeleri olduğu dile getirilmektedir. Ancak bu kaygı kız çocukları için çok daha yoğun yaşanmakta ve evlilik kız çocuklarını “korumanın” bir yolu olarak da görülebilmektedir. Böylece kız çocukları ergenliğe ulaştıklarında evlendirilerek ailenin onaylamadığı bir kişi ile yakınlaşmalarının, gönüllü veya zorla evlilik öncesi cinsel ilişkiye girmelerinin engellenebileceği ve böylece ailenin onuru ve namusunun korunacağı düşünülmektedir.

Ergenliğe giren çocuğun evliliğe hazır olduğuna, çocuk yaşta evlenip beraber “büyüyen” çocukların daha uyumlu olacaklarına veya küçük yaşta evlenen kızların gelin oldukları ailenin kültürüne ve alışkanlıklarına daha kolay uyum sağlayacaklarına dair yanlış inanışlar da çocuk evliliklerinin önünü açmaktadır. Evlendirilen kız çocuklarına biçilen temel rolün çocuk doğurmak ve ev işlerini üstlenmek olması ve bu rollerin eğitim ya da yetenek gerektirmediğinin düşünülmesi ise çocukların evlendirilmesini kolaylaştırmaktadır.

↳ Çocukluk konusunda geleneksel bakış açısının yaygınlığı

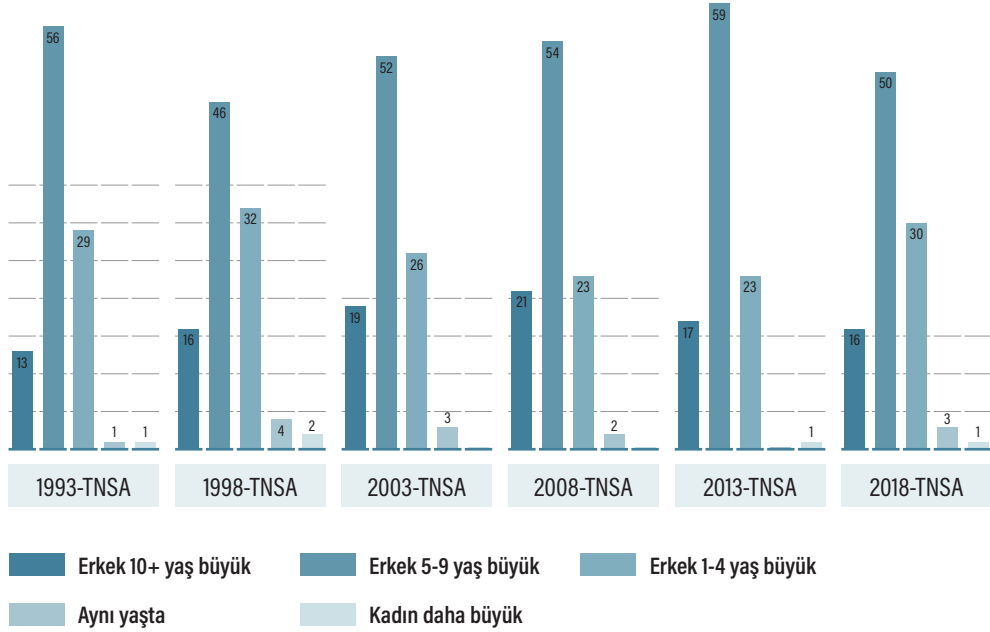
Çocuk yaşta evlilikleri ilgilendiren çocukluk algısına dair en önemli konu, yetişkinlerin çocukları eş veya cinsel ilişkinin partneri olarak görme yaklaşımlarıdır. Evlendirilen kız çocuklarının büyük çoğunluğunun kendilerinden en az 5 yaş büyük bir erkekle evlendirildiği göz önüne alındığında²⁷ (Grafik-2), doktrinde

²⁶ 2018-TNSA sonuçlarına göre, 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenen kadınların yüzde 38,2’sinin evliliğinde kadının ailesine başlık parası verilmiştir.

²⁷ 2018-TNSA sonuçlarına göre 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınların yüzde 16’sı kendilerinden 10+ yaş büyük, yüzde 50’si kendilerinden 5-9 yaş büyük, yüzde 30’u kendilerinden 1-4 yaş büyük, yüzde 3’ü kendileri ile aynı yaşta, yüzde 1’i ise kendilerinden küçük erkeklerle evlenmişlerdir.

çocuğun cinsel istismarı sayılan yaklaşımın evlenme söz konusu olduğunda toplumsal bir kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Bu da çocukluk konusunda geleneksel bakış açısının hala mevcudiyetini sürdürdüğünü gösterir. Bu nedenle bu bakış açısının çocuk yaşta evliliklerdeki etkisini görmek ve bununla ilgili çalışmak gerekir.

Grafik 2. 20-24 Yaş Grubunda 18 Yaş Öncesi Evliliklerde Eşler Arasındaki Yaş Farkı (%)

Kaynak: UNFPA (2020) "Türkiye'de Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler: 1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA) Veri Analizi"

Çocukluk ve çocuk hakları alanındaki çalışmalar, çocukluğun tarihsel ve kültürel faktörlere göre gösterdiği değişiklikleri anlatırken, geleneksel yaklaşım ile modern çağın çocukluk anlayışının temel farklılıklarından birinin yetişkin yaşamına katılıma getirilen sınırlama olduğunu vurgular. Sanayileşme, kentleşme ve ulus devletlerin kurulması ile birlikte, çocukluk algısında da çocukların yaşamlarında da değişim meydana gelmeye başlar. Çocuklar öncelikle, birlikte toprak işi, hayvan bakımı, yemek, dikiş, eğlence, ibadet gibi bir çok faaliyeti ortak yürüttükleri yetişkin dünyasından çıkarlar ve okula gönderilirler.²⁸ Bu değişim, geleneksel yaklaşımda çocukların yetişkin yaşamına kendiliklerinden katılmaları durumunun, modern çağda değişen yaşam koşulları ile yarattığı risklerden

²⁸ Franklin, Bob. (1993). Çocuk Hakları. Çeviren: Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

çocukları korumanın bir gereğidir. Zira, kentleşme ve sanayileşme ile birlikte çocuk geniş ailenin koruyuculuğunu yitirir, öte yandan yeni toplum düzeninde yaşamını sürdürebilmesi için bazı becerileri edinmesi gerekir. Çocukların yeterli becerilere sahip hale gelmesi ve anne-babalarının gözetimine ihtiyaç duymadan yaşayacak hale gelinceye kadar gelişimlerinin güvence altına alınması, ulus devletlerin oluşumu ile birlikte devletin bir sorumluluğu haline gelir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşmesi de bu anlayışı benimseyerek çocukları her tür ihmal ve istismardan koruma görevini devletlere verir.

Çocukların evlenebileceğinin düşünülmesi yanında çocuklarla yetişkinlerin evlenebileceğinin düşünülmesi, çocukları cinsel istismar başta olmak üzere her türlü istismara karşı korumasız hale getirmektedir. Bu nedenle çocuk yaşta evliliğin önlenmesinde geleneksel çocukluk algısının değiştirilmesi önemli bir rol oynar.

➤ Kaliteli eğitim olanaklarına erişim eksikliği

Evlilik, ergen kız çocukları için okul terkinin en önemli nedeni olarak görülmektedir. Hiç eğitimi olmayan kız çocuklarının yarıya yakını 18 yaş altında evlenirken, üniversite mezunları arasında bu oran yüzde 1'e kadar düşmektedir.²⁹

Çocuk yaşta evlilikler ailenin eğitim düzeyinin düşük olması ile de doğrudan ilişkilidir. Ailenin eğitim düzeyi düştükçe, çocuklarını evlendirme oranları artmaktadır. Türkiye'de evlendirilen kız çocuklarının ebeveynlerinin neredeyse tamamına yakınının en fazla ilkokul mezunu olduğu, anneler arasında hiç eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmeyenlerin oranının yüzde 63'e kadar çıktığı görülmektedir.³⁰

²⁹ TÜİK Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2021

³⁰ 2018-TNSA sonuçlarına göre, 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenen kadınların annelerinin eğitimine bakıldığında, yüzde 63,3'ünün hiç eğitiminin olmadığı veya ilkokulu bitirmemiş olduğu, yüzde 33,6'sının ilkokul mezunu olduğu, yüzde 3,1'inin ise ortaokul ve üstü mezunu olduğu görülmektedir. Babalar için bu oranlar sırasıyla yüzde 29,6; yüzde 58,0 ve yüzde 12,4 olmuştur.

1.4

Çocuk Evliliklerinin Ortaya Çıkardığı Sonuçlar³¹

Çocuk yaşta evlendirilmek, çocukların Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme’de tanınan sağlık, her tür ihmal-istismar ve sömürüden korunma, dinlenme, oynama, kültürel hayata katılma ve anne-babasından ayrılmama hakları dahil olmak üzere birçok temel hakkını ihlal eder. Çocuk evliliklerinin bu hak ihlallerine neden olan sonuçları arasında aşağıdakiler yer alır:

➤ Eğitimden kopma

Çocuk yaşta evlendirilen çocuklar ve özellikle kız çocukları, ev işlerinin yükü, hareket özgürlüğünün kısıtlanması, hamilelik ve çocuk sahibi olma ve Türkiye dahil bazı ülkelerde evlenen kız çocukların okula devamı önünde yasal engellerin bulunması³² nedeniyle eğitim hayatından kopmaktadırlar.

➤ İşsizlik, birisine bağımlı olma ve yoksullaşma

Çocukların eğitim hayatından kopması meslek edinmelerini zorlaştırmakta, çalışma hayatına katılımlarını azaltmakta, yoksullaştırmakta ve kendilerine ait geliri olamadığı için de diğer insanlara bağımlılıklarını arttırmaktadır.

➤ Aile içi ve dışı şiddete maruz kalma

Erken yaşta evlenen kadınlar diğer yaş gruplarındaki kadınlara oranla evliliklerinde fiziksel ve duygusal şiddete daha fazla maruz kalmaktadırlar.

➤ Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sürmesi

Evlilikle birlikte özellikle kız çocuğunun toplumsal yaşama katılımının önünde pek çok engel oluşmakta, hem aile içinde hem de kamusal alanda karar alma süreçlerine katılımları güçleşmekte ve evlilik ile birlikte gelen sorunlar daha da güçsüzleşmelerine neden olmaktadır. Tüm bu olumsuzluklar, sadece kız çocuklarını, genç kızları ve kadınları değil, onların çocuklarını da etkileyerek cinsiyet eşitsizliğinin devamına sebep olmaktadır.

³¹ Bu bölümde yararlanılan kaynak(lar):

- UNFPA (2021) "Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi – Temel Bilgiler Rehberi"
- UNFPA (2020) "Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Sağlık Riskleri ve Sonuçlarına Çok Sektörlü Yaklaşım"

³² Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği’nin "kayıt şartları" başlıklı 21/4. maddesi göre "evli olanların kayıtları yapılmaz, öğrenci iken evlenenlerin okulla ilişkisi kesilerek kayıtları e-Okul üzerinden açık öğretim lisesine, mesleki açık öğretim lisesine veya açık öğretim imam hatip lisesine gönderilir."

➤ Çocuk yaşıta gebelik

Çocuk yaşıta evlilikler çocuk yaşıta gebeliklere sebep olmakta ve çocuk yaşıta gebelikler sonucu, başta anne ve bebek ölümleri olmak üzere, düşük, erken doğum, zor doğum, gebelik döneminde bebekte büyüme geriliği, düşük doğum ağırlığı, ağır kanamalar, yırtıklar, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar ve doğum sonrası sorunlar dahil olmak üzere pek çok olumsuz sağlık sonuçları ve riskleri artmaktadır.

➤ Hazır olunmayan ebeveynlik

Henüz fiziksel veya ruhsal açıdan hazır olunmadan ebeveyn olmak çok ağır bir sorumluluk yükleyerek hem ebeveynlerin hem de çocuklarının sağlık ve gelişimleri için önemli riskler oluşturmaktadır.

➤ Psikolojik ve ruhsal sorunlar

Çocuk yaşıta evlendirilmek, çocukların ergenlik dönemlerini sağlıklı tamamlamalarını engellemekte, kimlik gelişimlerini ve ruhsal sağlıklarını olumsuz etkilemektedir. Bu etkilerin ortaya çıkması veya fark edilmesi zaman aldığından ve çocuklar erken yaşlarda yardım istemekte zorluk yaşadığından bu sorunlar zamanla artmakta ve ağır depresyon dahil birçok soruna neden olabilmektedir.

➤ Genel sağlık ve üreme sağlığı sorunları

Çocuk yaşıta evlilikler çocuklarda kas-iskelet hastalıkları, enfeksiyon, anemi, sistit, migren, hipertansiyon, cinsel yolla bulaşan hastalıklar gibi akut veya kronik genel sağlık ve üreme sağlığı sorunlarının görülme riskini arttırmakta, beklenen sağlıklı yaşam süresinin azalması ve erken ölüme kadar varabilen çok ciddi sonuçlara neden olabilmektedir.

2

Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Yönelik Çalışmalara Dair Strateji Önerisi

Bir önceki bölümde ayrıntılı açıklanmaya çalışıldığı üzere, çocuk yaşta evliliklerin ardında başta yoksulluk olmak üzere birçok temel neden bulunmaktadır. Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerine dair farklı coğrafya ve ürünlere özgü yürütülen araştırmalar ve bu rehberin hazırlık aşamasında yürütülen saha çalışmasının bulguları da, çocuk evliliğinin temel nedenlerinin neredeyse tamamının mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde yaygın olduğunu göstermektedir. Bu sebeple, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliklerinin önlenmesi için bu temel faktörlerin dikkate alınması ve bunların değiştirilmesi için yapılabilecekler odaklanılması gerekir. Bu bölümde, söz konusu temel faktörler göz önüne alınarak, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliklerinin önlenmesine yönelik yürütülebilecek *hizmet sunumu* ve *savunu* çalışmalarına yönelik öneriler sunulmaktadır (Şekil-1).

Şekil 1. Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Yönelik Çalışmalar

Bu öneriler hazırlanırken çocuk evliliklerinin temel nedenlerinin toplandığı dört başlıktan her birinin kendi içinde farklı düzeylere ayrıldığına dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Yoksulluk, eğitime erişim eksikliği, geleneksel çocukluk yaklaşımı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının erken evlendirilmesine yol açan ortak nedenler olmakla birlikte, karşılaşılan zorluklar bölgeye, çadır alanına hatta aynı çadır alanında bulunan ailelere göre farklılıklar göstermektedir (Şekil-2).

Temel nedenlerden her birinin kendi içinde gösterdiği farklılıklar her zaman paralel biçimde de ilerlememektedir. Örneğin, şehirde evi olan ve görece daha az

yoksul olan bir tarım aracısının ailesinde yetişkinler eğitime hiç önem vermiyor ve çocuğun eğitimi ile ilgilenmiyorsa, okulların açılmasından aylar sonra çocuklarını okula gönderiyorlarsa, eğitime devam mümkün olmayabilir ve bu aile çocuğunu erken evlendirmeyi tercih edebilir. Bu şekilde her neden ve nedenler içerisindeki düzeyler ve bu farklılıkların oluşturduğu farklı tertipler (kombinasyonlar) birbirinden farklı özellikler göstermektedir. Çocuğunu okula göndermek için düzenli bir eve ve gelire sahip olmakla birlikte çocuğun eğitim devam ve başarı durumunu gözetmeyen ve önemsemeyen bir ebeveyn ile ilgili yürütülecek çalışma ile bütün olanaksızlıklarına rağmen çocuğunu okula göndermek isteyen ancak çadır alanına yakın bir yerde okul bulamayan ebeveynye yönelik yürütülecek çalışma farklı biçimde hazırlanmalıdır. Örneğin, kızını okutmak istediğini ancak bulunduğu yerde okul olmaması sebebiyle okutamadığını, bu nedenle de çocuğunun erken evlenmek ve kendisi gibi tarım işçisi olmak dışında seçeneği olmadığını söyleyen kişilerin olduğu bir alanda farkındalık veya ikna çalışmasından çok bu bölgede çocukların kaliteli bir eğitime düzenli erişmesi için savunu çalışması daha öncelikli ve etkili olabilir.

Bu bölümün amacı, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliklerine neden olan söz konusu temel nedenlerin, onların kendi içindeki düzeydeki farklılıkların ve birbirileri ile ilişkilerinden ortaya çıkan tertiplerin kendi özgü yapılarını tanıtarak, bu alanda yapılması planlanan çalışmalarda bu özgün durumlara dikkat edilmesini sağlamaktır.

Şekil 2. Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Temel Nedenlerinin Farklı Düzeyleri

Yoksulluk

İşçi/çadır				Tarım aracı/şehirde ev
------------	--	--	--	------------------------

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği

Ne hissettiğinin önemi yok				Kendi ayakları üzerinde durmalı
----------------------------	--	--	--	---------------------------------

Geleneksel çocukluk algısı

Benim yükümü almalı				Benim gibi olmamalı
---------------------	--	--	--	---------------------

Eğitime erişim eksikliği

Önemsiz/okul yok				Okula gidiyor
------------------	--	--	--	---------------

2.1

“Yoksulluk” Ekseninde Yürütülecek Çalışmalar

Yoksulluk

İşçi/çadır				Tarım aracısı/ şehirden ev
------------	--	--	--	-------------------------------

Mevsimlik gezici tarım işçiliğinde yoksulluğun birden fazla düzeyi bulunmaktadır. Saha çalışması sırasında karşılaşılan, çocuklarına dönüşümlü bakabilmek için sadece bir kişinin çalışabildiği ve dolayısıyla bir yevmiye ile geçinmeye çalışan anne, baba ve iki bebekten oluşan dört kişilik bir aile bu sınıflandırmanın en alt düzeylerinde yer alır. 50-60 işçinin çalışması üzerinden komisyon alan, aynı zamanda üç çocuğu da çavuş veya işçi olarak çalışan ve çadır alanındaki çadırları dışında ilçede veya ilde de bir evleri bulunan bir tarım aracısı ailesi ise öteki uçta yer alan gruba örnek gösterilebilir.

Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde yoksulluk bir çalışan yoksulluğudur. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin neredeyse tamamı kayıtsız ve/veya sözleşmesiz çalışmakta; ailelerin elde ettikleri gelir çoğunlukla her iki ebeveynin de hiç tatil veya izin hakkı kullanmadan ayda 30 gün çalıştığı varsayılsa bile, yoksulluk sınırının çok altında kalmaktadır. Ailede çalışan tek ebeveyn olduğu, hava koşulları, hastalık vb. sebeplerle her gün çalışmadığı vb. durumlarda elde edilen gelir aylık sınırının da altına inmektedir. Uzun ve yorucu çalışma saatleri ebeveynlerin çocuklarına bakım verme kapasitesini de olumsuz etkilemektedir. Öte yandan tarım işçisi ailelerin çocuklarının gelişimleri, sağlıksız bir çevrede büyüme, zararlı tarımsal kimyasallara maruz kalma, yeterli beslenememe gibi gelişimi olumsuz etkileyici faktörlere de açık bulunmaktadır.

Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çoğunluğunda evlendirilen kız çocukları için başlık parası alınmasının halen yaygın bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır. Bu rehberin hazırlık aşamasında gerçekleştirilen saha çalışmasında Eylül 2023 itibarıyla ödenen başlık parasının 400 bin TL'ye (yaklaşık 14.250 USD) kadar çıktığı ifade edilmiştir. Bu da hem geleneksel uygulamaların devam ettiğini hem de kız çocuklarını evlendirmenin yoksullukla başa çıkmak için kullanılabilen bir strateji olduğunu göstermektedir.

Yoksulluk, nüfusun her kesiminde olduğu gibi, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerinde de çocukların evlendirilmesi riskini arttırmaktadır. Bu nedenle, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk yaşta evliliklerle mücadele etmeyi hedefleyen çalışmalar yoksullukla mücadele etme hedefine de sahip olmalı ve bu hedef hem *savunu çalışmalarında* hem de *hizmet sunumuna dair çalışmalarda* yer almalıdır. Bu çerçevede yürütülmesi önerilen çalışmalar Tablo-1'de görülebilir.

Tablo 1. Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesi İçin “Yoksulluk” Ekseninde Yürütülmesi Önerilen Çalışmalar

HİZMET SUNUMUNA DAİR ÇALIŞMALAR	SAVUNU ÇALIŞMALARI
Mevsimlik gezici tarım işçisi ebeveynlerin yoksullukla mücadelesini desteklemek üzere; 1) Kreş ve gündüz bakım desteği 2) Yeni bebek sahibi olan ebeveynlerin ihtiyaçlarını karşılamaya katkı sunacak yenidoğan bebek seti 3) Çocuklar için beslenme desteği 4) Anne/baba/bakım veren eğitimleri 5) Çocuk oyun grupları 6) Çalışma ve yaşam ortamlarında çocuk dostu alanların kurulması 7) Okul çağındaki çocuklar için eğitimi destekleyici faaliyetler - Akademik başarıyı desteklemeye yönelik etüt vb. çalışmalar - Kişisel becerileri geliştirmeye yönelik çalışmalar (spor, oyun, hobi vb.) - Eğlendirici çalışmalar (sinema, tiyatro, oyun vb.)	1) Mevsimlik gezici tarım işçilerine uluslararası standartlar³³ tarafından belirlenmiş kriterlere uygun şekilde, kendileri ve aileleri için insan onuruna yaraşır, saygın bir yaşam sağlayacak düzeyde ücret ödenmesine yönelik savunlu çalışmaları 2) Mevsimlik gezici tarım işçilerinin ücret koşulları ile birlikte çalışma saatlerinin de ebeveynlerin çocuklarına bakım verme kapasitesini olumsuz şekilde etkilemesini önleyecek şekilde yeniden düzenlenmesine yönelik savunlu çalışmaları 3) Yaşam ortamlarının insana yakışır halde olmasının sağlanmasına yönelik savunlu çalışmaları 4) İşçilerin kayıt altına alınması için yasal düzenlemelere dair savunlu çalışmaları 5) İşçilerin sosyal güvenlik haklarının korunmasına yönelik savunlu çalışmaları

2.2 “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği” Ekseninde Yürütülecek Çalışmalar

Çocuk yaşta evliliklerde önemli bir belirleyici olan toplumsal cinsiyetçi bakış açısının etkisi mevsimlik gezici tarım işçilerinin özel koşulları ile birleştiğinde daha da artmaktadır. Özellikle, aynı sosyal ve kültürel çevreden, köyden, yoksul kent mahallelerinden gelen bir topluluğun aynı çadır alanında yaşadığı ve tarımsal faaliyetin yıl boyu devam ettiği hallerde mevsimlik tarım işçisi ailelerin dış dünya ile ilişkisi oldukça zayıflamaktadır.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çoğunluğu kırsalda, tarım arazilerinin yoğun, yerleşimin seyrek olduğu uzak alanlara yerleşmekte, yerel halk ile neredeyse hiç sosyal ilişki içerisinde bulunmamaktadır. Çalışma saatleri ve elde ettikleri kazanç da çalıştıkları tarla, bahçe ve ikamet ettikleri çadır yerleşimleri dışında bir sosyal alana erişim olanağı sunmamaktadır. Özellikle kadınlar ve kız çocuklarının çadır alanlarında bile kendi çadırları dışında sosyal ilişkileri sınırlanmış durumdadır. Çok küçük yaşta kız çocuklarından bile esas olarak ev işleri ve ailedeki küçük çocukların bakımı gibi sorumlulukları yerine getirmesi beklenmektedir.

³³ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi madde 23; Avrupa Sosyal Şartı madde 4; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi madde 7.

Yıllar içerisinde, başta Suriyeliler olmak üzere yabancı göçmen emeğinin mevsimlik tarıma yönelmesi ile birlikte çadır yerleşimlerinin yapısının da değiştiği gözlemlenmektedir. Eskiden aile çadırının çevresindeki alanlar açık ve çadırın tamamı dışarıdan görülürken, artık bazı çadır yerleşimlerinde aile çadırının çevresindeki alanın plastik branda ile çevrelenerek dışardan görünemeyeceği biçimde kapatıldığı görülmektedir. Çadır yerleşim yerinin yapısı, kadınların yaşam koşulları hakkında da fikir verir niteliktedir. Bu şekilde, çok küçük ve çok izole olmuş olan çadır yerleşim alanlarında toplumsal cinsiyetçi bakış açısının çok radikal biçimlerine rastlamak da mümkün olabilmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği

Ne hissettiğinin önemi yok				Kendi ayakları üzerinde durmalı
----------------------------	--	--	--	---------------------------------

Toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi her çadır yerleşimindeki nüfusun demografik yapısına göre farklılık göstermektedir. Aileler arasında Şekil-3'de görülebileceği üzere birbirinden çok farklı görüşler bulunduğundan söz edilebilir. Kız çocuğunun kiminle evleneceğine karar verebilecek yaşa gelmeden evlendirilmesi ve evlenmesine de kiminle evleneceğine de babasının karar vermesi gerektiğini, kız çocuğunun düşüncesi veya duygusunun bir önemi olmadığını söyleyenler olduğu gibi kızlarının da oğulları gibi okuması ve kendi ayakları üzerinde durması gerektiğini söyleyenler de bulunmaktadır. Bu nedenle de mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliklerinin önlenmesine yönelik toplumsal cinsiyetçi bakış açısı ekseninde hizmet sunarken tek tip bir yaklaşımdan söz edilemez.

Şekil 3. Kız Çocuklarının Erken Evlendirilmesine Yönelik Farklı Görüşler

Kız çocuğu ailedeki erkek çocuğun evlenmesi için gerekli başlık parasını almak amacıyla evlendirilebilir veya berdel olarak verilebilir, fikri veya duygusu önemli değildir. Evlilik yürümezse veya eşi ölürse geri alınıp tekrar babasının uygun gördüğü kişi ile evlendirilebilir.

Kız çocuğu kendisi birisiyle evlenmek istemeden evlendirilmelidir ki ailenin ve özellikle babanın namusu ve şerefi için zarar verici bir durum olmasın.

Kız çocuğunu korumak için erken evlendirmek gerekir ama kiminle evleneceğini kendi seçmelidir.

Kız da olsa okumalı, kendi ayakları üzerinde durmalıdır; kızımızın, küçük yaşta evlenmesine kıyamayız ama olanaklarımız okutmaya elvermezse evlendirmemiz gerekebilir.

Toplumsal cinsiyet rollerine yönelik farkındalık ve savunma çalışmaları, toplumsal cinsiyetçi kalıpların çok katı olmadığı topluluklarda daha kolaylıkla yürütülebilir. Bu gruplarda okumuş olan kız çocukları veya çocuğunu ya da bir yakını okutmuş olan kişiler bulunabilmektedir. Bu kişileri destekleyecek ve kaynak kişi olarak çalışmalarda yer almalarını sağlayacak savunma çalışmaları düzenlenebilir.

Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kalıpların daha katı olduğu gruplar ise genellikle dış dünyadan da izole yaşadıkları için bu gruplara yönelik savunma veya genel farkındalık yaratıcı çalışmalar başka diğer hizmetlerle desteklenmediği sürece uygulanması zor ve etkisiz olacaktır. Savunma açısından bu gruplarda ancak çocuk güvenliğinin gereği olarak kamunun çocuğun korunmasına yönelik müdahalesinin planlı biçimde yürütülmesi gibi müdahale çalışmalarına yönelik savunma çalışmaları yapılabilir.

Hizmet sunumuna dair ise tüm gruplar bakımından kız çocuklarının rollerini güçlendirici, erkek çocuklarının eşitlikçi ve saygılı bir bakış açısı edinmesini sağlayıcı, erken çocukluğu destekleyen ve topluluklar için sosyal ilişki kurulmasını sağlayıcı hizmetlerin sunulması düşünülebilir. Bu kapsamda, saha çalışması sırasında kız çocuklarının ve kadınların çadırları dışında bir faaliyete katılmasının ancak gelir getirici bir beceri edindirmeye yönelik olması halinde mümkün olabileceğinin belirtildiği de göz önüne alınmalıdır.

Tablo 2. Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesi İçin “Toplumsal Cinsiyetçi Bakış Açısı” Ekseninde Yürütülmesi Önerilen Çalışmalar

HİZMET SUNUMUNA DAİR ÇALIŞMALAR	SAVUNU ÇALIŞMALARI
Kız çocuklarının güçlendirilmesi amacıyla; 1) Kreş ve gündüz bakım desteği 2) Çocuklar için beslenme desteği 3) Anne/baba/bakım veren eğitimleri 4) Çocuk oyun grupları 5) Çalışma ve yaşam ortamlarında çocuk dostu alanların kurulması 6) Okul çağındaki çocuklar için eğitimi destekleyici faaliyetler - Akademik başarıyı desteklemeye yönelik etüt vb. çalışmalar - Kişisel becerileri geliştirmeye yönelik çalışmalar (spor, oyun, hobi vb.) - Eğlendirici çalışmalar (sinema, tiyatro, oyun vb.) 7) Ergenlere yönelik mesleki beceri eğitimleri 8) Ergenlere yönelik destek alabilecekleri kurumlar ve hizmetler hakkında bilgilendirme çalışmaları	1) Dış dünya ile iletişimi güçlü olan gruplarda erken yaşta evliliklerin zararları ve kız çocuklarının potansiyelleri hakkında farkındalık çalışmaları 2) Dış dünya ile iletişimi zayıf gruplarda, çocuk güvenliğini ve korunmasını sağlama konusunda kamuya yönelik savunma çalışması 3) Mevsimlik tarım işçisi grupların çadır yerleşiminde benimsedikleri, kullandıkları sosyal ve kültürel değerler ile bu grupların asıl yerleşim yerlerindeki gruplarda geçerli sosyal ve kültürel değerlerin karşılaştırılmasını sağlayacak bir araştırma

Ayrıca özellikle toplumsal cinsiyet rolleri ve çocuk algısı ile ilgili çalışmalara ışık tutmak amacıyla mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin mevcut sosyal normları ile kendilerini mensubu olarak gördükleri yerlerdeki sosyal normlar arasındaki ilişki ve farklılıklar araştırılabilir. Tarım işçiliği yapmak üzere yıllar önce bir ilden, ilçeden veya köyden ayrılmış ve daha sonrasında uzun yıllar çalıştıkları yerlerde çadır yerleşimlerinde bir arada yaşamış olan grupların sosyal normları ile ayrıldıkları yerleşik hayatın sürdüğü yerlerde geri bıraktıkları akrabalarının sosyal normları arasındaki farklılıklar, bu alanda yapılacak çalışmaların hangi esaslar üzerine inşa edilmesi gerektiği hakkında fikir verici olacaktır.

2.3 “Geleneksel Çocukluk Algısı” Ekseninde Yürütülecek Çalışmalar

Tarihte çocukluğun kültürlere ve zamana göre değişiklik gösterdiği bilinmektedir. Aynı zaman diliminde aynı ülke sınırları içerisinde de farklı çocukluk algıları görülebilmektedir. Türkiye’de de, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde birbirinden çok farklı çocukluk algıları varlığını sürdürmektedir. Mevsimlik gezici tarım işçisi aileler arasında çocuğunu bir başkasının yanına veya yatılı okula bırakıp ya da okul zamanı şehre dönüp okutmayı önemseyen aileler de bulunmakla birlikte yaygın olan anlayışın çocuğun ailenin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunabilecek potansiyel iş gücü olarak görüldüğü geleneksel çocukluk anlayışı olduğu gözlemlenmektedir.

Bu rehberin hazırlık aşamasında yürütülen saha çalışmasında mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çocukları için öngördükleri ideal evlilik yaşının kızlar için 17-18 yaş, erkekler için ise 20-22 yaş aralığında değiştiği belirtilmiştir. Ancak hem evlenme yaşına dair istatistikler³⁴ hem de alandaki gözlemler, kız çocuklarının kendilerinden çok daha büyük yetişkin erkeklerin eşi veya cinsel partneri olarak görülebildiğini göstermekte, bu da çocuk evliliklerine zemin hazırlayan önemli bir toplumsal bakış açısı sorunu olarak öne çıkmaktadır.

Çocuklar ailenin ihtiyacına, özellikle de iş gücü ve gelir ihtiyacına göre, yapabilir hale geldiklerinde çalışma yaşamına katılmakta, evlenmekte, çocuk sahibi olabilmektedir. Bu nedenle mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde kız çocukları gibi oğlan çocuklarının da evlendirilmeleri mümkündür. Örneğin, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde 14 yaşında iken ilk çocuğu doğmuş olan, 2023 yılında 21 yaşında 4 çocuk sahibi bir babaya rastlamak mümkündür. Kendisi çok küçük yaşta tarım işçisi olarak çalışmaya başlamış olan 22-23 yaşındaki bir genç erkek, çok yorgun olduğunu ve küçük çocuklarının bazı işleri yaparak kendisine yardım etmesine ihtiyacı olduğunu dile getirebilmektedir. Bu durum, çocuk evliliklerinin nedenlerinin mevsimlik gezici tarım işçiliğine özgü koşullar ile birleştiğinde riski ne kadar arttırdığına ve karmaşıklaştırdığına dair de örnek teşkil etmektedir.

³⁴ 2018-TNSA sonuçlarına göre 20-24 yaş grubunda 18 yaşından önce evlenmiş kadınların yüzde 16’sı kendilerinden 10+ yaş büyük, yüzde 50’si kendilerinden 5-9 yaş büyük, yüzde 30’u kendilerinden 1-4 yaş büyük, yüzde 3’ü kendileri ile aynı yaşta, yüzde 1’i ise kendilerinden küçük erkeklerle evlenmişlerdir.

Geleneksel çocukluk algısı

Benim yükümü almalı				Benim gibi olmamalı
------------------------	--	--	--	------------------------

Ancak çocukluk algısı konusunda da diğer temel nedenler için geçerli olduğu gibi farklı düzeyler söz konusudur. Çocuğunun fiziksel olarak yapabilir hale geldiği andan itibaren yetişkin yaşamına katılması gerektiğini düşünen geleneksel yaklaşımın temsilcileri olduğu gibi, çocuğunun kendisi gibi yaşamaması, okula gitmesi ve yetişkin hale gelinceye kadar yetişkin yaşamından (çalışmak, evlenmek vb.) uzak durması gerektiğini düşünen ve bunu gerçekleştirmeye çalışan (örneğin çocuğunun okuması için şehirde ev tutan veya akraba yanına veya yatılı okula gönderen) aileler de bulunmaktadır. Bu alanda çalışma yürütülmek istendiğinde çalışmanın yapılacağı alanda veya çalışılacak kişilerde çocukluk algısını tespit etmek, hedef ve faaliyetleri belirlemeden önce çok yol gösterici olacaktır. Modern anlayış denilebilecek anlayışa sahip kişilerde çocukluk algısı konusunda bir çalışma planlamaya gerek yok iken, diğer uçta yer alan ve katı geleneksel bakış açısına sahip kişilerin bakış açılarının da sadece farkındalık çalışması ile değişmeyeceği dikkate alınmalıdır.

Bu nedenle çocuklara sunulması gereken koruyucu çevre, çocukluk statüsü ve çocukluk ile yetişkinlik arasındaki farklara dair savunu çalışmaları ile bu konuda hem anne-babaların hem de tüm toplumsal aktörlerin bakış açısını değiştirmeye yönelik eğitim çalışmalarının yürütülmesine ihtiyaç bulunmaktadır (Tablo-3). Ancak bu alanda yapılacak anne-baba eğitimleri gibi bilgilendirici ve farkındalık arttırıcı çalışmaların, birçok çadır alanında her çadıra ayrı ziyaretler yapılarak verilmesine dayalı bir sistem ile yürütülmesine ihtiyaç bulunmaktadır; çünkü kadınların çoğu, anneliği bildiklerini ve çadırdaki iş yükleri ve sosyal kısıtlılık nedeniyle çadırın dışında verilecek bir eğitime katılamayacaklarını dile getirmektedir.

Tablo 3. Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesi İçin "Çocukluk Konusunda Geleneksel Bakış Açısı" Ekseninde Yürütülmesi Önerilen Çalışmalar

HİZMET SUNUMUNA DAİR ÇALIŞMALAR	SAVUNU ÇALIŞMALARI
Geleneksel çocukluk algısını değiştirmek üzere; 1) Anne-baba eğitimleri 2) Yerel halka ve geniş toplumun diğer üyelerine yönelik eğitimler	1) Çocukluk statüsü, özelliği ve farkları konusunda tüm toplumsal aktörlere ve kamuoyuna yönelik savunu çalışmaları 2) Çocuklar için koruyucu çevrenin kapsamı ve oluşturulması konusunda savunu çalışmaları 3) Çocuk yaşta evliliklerin kız ve oğlan çocukları ve bu evliliklerden dünyaya gelen bebekler bakımından zararları konusunda farkındalık arttırıcı savunu çalışmaları

2.4

“Eğitime Erişim Eksikliği” Ekseninde Yürütülecek Çalışmalar

Mevsimlik gezici tarım işçiliği yapan ailelerinin yanında göç eden çocuklar, seyahat etme zorunluluğu, yaşadıkları yer yakınında gidebilecekleri okul olmaması, maruz kaldıkları koşullar nedeniyle düşük bilişsel gelişim ve akademik başarı düzeyi, okula uyumda yaşanan sorunlar, eksik yetişkin gözetimi, özellikle kız çocuklarının kardeşlerine bakma veya ev işleri yapma gibi diğer sorumlulukları olması, eğitimin beklentinin az olması veya ailenin çocukların okumasına karşı gelmesi gibi sebeplerle okula düzenli devam edememekte ve uzun süreli devamsızlık eğitim sürecinden kopuşa neden olmaktadır.

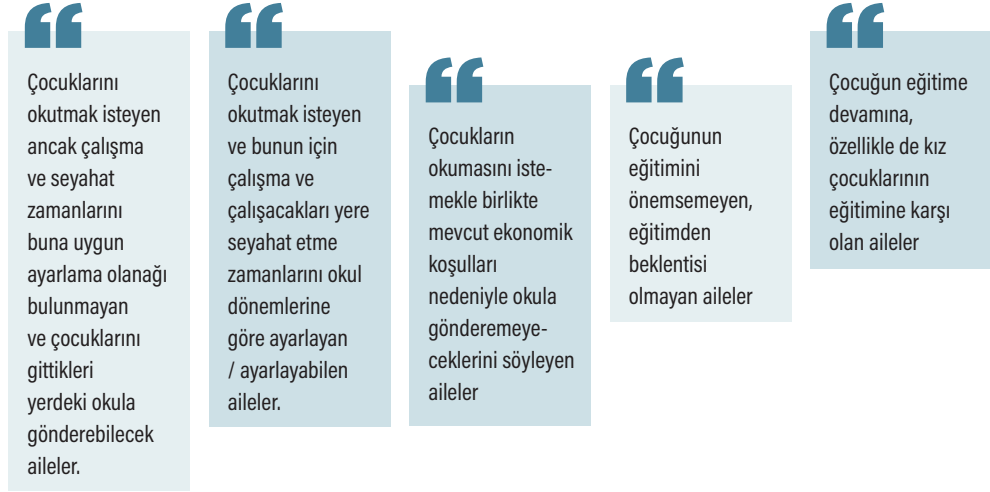
Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin ikamet ettikleri yerler, kentlere uzak olduğu gibi kırsalda da köy yerleşimlerinin de en azından 2-3 km dışında bulunmaktadır. Bazı yerlerde ailelerin yaşadıkları çadır alanlarının yakınında okul bulunmamakta, bazı yerlerde ise okul olsa bile öğretmen bulunmamakta veya görevlendirme olmadığı için eğitimin dönemi başlasa bile okul açılmamaktadır. Yerleşik köylüler de mevsimlik gezici tarım işçisi aileler ile genellikle sosyal ilişkiler kurmadıkları gibi, bu ailelerin çocuklarının köydeki okullardan yararlanmasını da istememektedirler. Yakın mesafede okul olsa bile ilkökul veya en fazla ortaokul ile sınırlı olmakta, lise ve sonrasında devam olanağı bulunmamaktadır. Bu özellikle kız çocuklarının eğitime devamı önünde önemli bir engel oluşturmaktadır; çünkü çocukların ortaokul veya liseye devam etmeleri için ailelerinden uzak, bir akraba yanında veya yatılı olarak okutulmaları gerekmekte, bu da kız çocukları için bir alternatif olarak görülmemektedir.

Eğitime erişim eksikliği

Önemsiz/ okul yok				Okula gidiyor
----------------------	--	--	--	---------------

Eğitime erişimdeki engeller çocuk işçiliği ve çocuk evliliklerinin en önemli temel nedenleri arasında yer aldığı için mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliklerinin önlenmesine yönelik yürütülecek herhangi bir çalışma öncesi çalışılacak alana özgü engellerin tam olarak tespit edilmesi gerekir. Bu tespit sırasında dikkat edilmesi gereken bir diğer konu da ailelerin eğitime ilişkin tutumlarının birbirinden oldukça farklı olabileceğidir. Şekil-4'te görülebileceği üzere çocuklarının eğitimini önemseyen ve kendi koşullarını buna göre ayarlayabilen aileler olabildiği gibi çocuklarını okutmak istemekle birlikte koşulları buna elvermeyen veya çocuklarının eğitimini önemsemeyen ve hatta bu konuda engelleyici olan aileler de bulunabilmektedir.

Şekil 4. Çocukların Eğitime Devamı Konusunda Ailelerin Farklı Görüşleri

Bu çerçevede, Tablo-4'te çocuklarının eğitime devamı konusunda ailelerin farklı görüşlerini de dikkate alarak planlanması gereken, eğitime erişimin sınırlılığın-
dan kaynaklanan nedenleri değiştirmeyi hedefleyen çalışmalara yönelik öneriler yer almaktadır.

Tablo 4. Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesi İçin "Eğitime Erişim Eksikliği" Ekseninde Yürütülmesi Önerilen Çalışmalar

HİZMET SUNUMUNA DAİR ÇALIŞMALAR	SAVUNU ÇALIŞMALARI
Çocukların eğitime erişimini arttırmak amacıyla; 1) Okulların tam zamanlı açık olmasını sağlama 2) Okullarda kapsayıcılığı ve kaynaşmayı sağlayacak programlar 3) Okulun fiziki ve eğitimci koşullarında iyileşmeyi sağlayacak hizmetler 4) Okul çağındaki çocuklar için eğitimi destekleyici faaliyetler - Akademik başarıyı desteklemeye yönelik çalışmalar - Kişisel becerileri geliştirmeye yönelik çalışmalar (spor, oyun, hobi vb.) - Eğlendirici çalışmalar (sinema, tiyatro, oyun vb.) 5) Okula devamı teşvik edecek burs, okul yemeği vb. destekleyici hizmetler 6) Kaliteli yatılı eğitim imkanı 7) Mesleki eğitime yönlendirme	1) Sosyal uyumun önemine yönelik savunma çalışmaları 2) Çocukların eğitime katılmasının önemine dair savunma çalışmaları 3) Okul, öğretmen, program ihtiyacının fark edilmesi ve giderilmesine dair savunma çalışmaları 4) Eğitimde erişilebilirlik ve kapsayıcılığı sağlama yollarına dair savunma çalışmaları 5) Okulların bir sosyal destek hizmetleri alanı olarak tasarlanmasının sağlanmasına dair savunma çalışmaları

Sosyal yardım desteği

- + Kişisel gelişim destekli meslek kursları
- + Meslek eğitimine yönlendirme
- + Savunu çalışmasına katılım olanağı
- + Akrandan akrana programları
- + Çocuk dostu alanlar

Erken çocukluk desteği

- + Kreş / gündüz bakım desteği
- + Çocuklar için beslenme desteği
- + Çocuk oyun grupları
- + Anne-baba eğitimi

Yenidoğan desteği

- + Bebek seti
- + Anne-baba eğitim

Temel eğitim desteği

- + Okula uyum programları
- + Beslenme, okul ihtiyaçları ve burs desteği
- + Okullarda sosyal faaliyetler ve okul mekanının sosyal alan olarak kullanılması
- + Anne-baba eğitimi
- + Okullar için ayrımcı tutumlar ve akran zorbalığının önlenmesi konusunda programlar

Okulların kapsayıcı programa ve tutuma sahip olması için öğretmenler, ilçe ve İl Millî Eğitim Müdürlükleri'ne yönelik savunu çalışmaları

Hizmetlerin organizasyonu ve sunulması için yerel yönetimler ve merkezi yönetime yönelik savunu çalışmaları

Çocukların okullara kabulünü desteklemeleri için yerel topluluklara yönelik savunu çalışmaları

Yaşam ücreti, çalışma ve yaşam koşulları konusunda ilçe ve il koordinasyonları ile asgari ücret komisyonuna yönelik savunu çalışmaları

3

Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Yönelik Çalışmalarda İzlenmesi Gereken Temel İlkeler

3.1

Hizmet Sunumunda İzlenmesi Gereken Temel İlkeler

Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliklerin önlenmesine yönelik, yoksulluk, toplumsal cinsiyetçi bakış açısı, geleneksel çocukluk algısı ve eğitime erişim eksiliği ile mücadele ekseninde sunulabilecek, Bölüm-2’de gerekçelendirilen hizmetler, Tablo-5’te özetlenmiştir.

Tablo 5. Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesi İçin Sunulabilecek Hizmetler

YOKSULLUK
Mevsimlik gezici tarım işçisi ebeveynlerin yoksullukla mücadelesini desteklemek üzere; 1) Kreş ve gündüz bakım desteği 2) Yenidoğan için bebek seti 3) Çocuklar için beslenme desteği 4) Anne/baba/bakım veren eğitimleri 5) Çocuk oyun grupları 6) Çalışma ve yaşam ortamlarında çocuk dostu alanların kurulması 7) Okul çağındaki çocuklar için eğitimi destekleyici faaliyetler - Akademik başarıyı desteklemeye yönelik etüt vb. çalışmalar - Kişisel becerileri geliştirmeye yönelik çalışmalar (spor, oyun, hobi vb.) - Eğlendirici çalışmalar (sinema, tiyatro, oyun vb.)
TOPLUMSAL CİNSİYETÇİ BAKIŞ AÇISI
Kız çocuklarının güçlendirilmesi amacıyla; 1) Kreş ve gündüz bakım desteği 2) Çocuklar için beslenme desteği 3) Anne/baba/bakım veren eğitimleri 4) Çocuk oyun grupları 5) Çalışma ve yaşam ortamlarında çocuk dostu alanların kurulması

- 6) Okul çağındaki çocuklar için eğitimi destekleyici faaliyetler
 - Akademik başarıyı desteklemeye yönelik etüt vb. çalışmalar
 - Kişisel becerileri geliştirmeye yönelik çalışmalar (spor, oyun, hobi vb.)
 - Eğlendirici çalışmalar (sinema, tiyatro, oyun vb.)
- 7) Ergenlere yönelik mesleki beceri eğitimleri
- 8) Ergenlere yönelik destek alabilecekleri kurumlar ve hizmetler hakkında bilgilendirme çalışmaları

GELENEKSEL ÇOCUKLUK ALGISI

Geleneksel çocukluk algısını değiştirmek üzere;

- 1) Anne-baba eğitimleri
- 2) Yerel halka ve geniş toplumun diğer üyelerine yönelik eğitimler

EĞİTİME ERİŞİM EKSİKLİĞİ

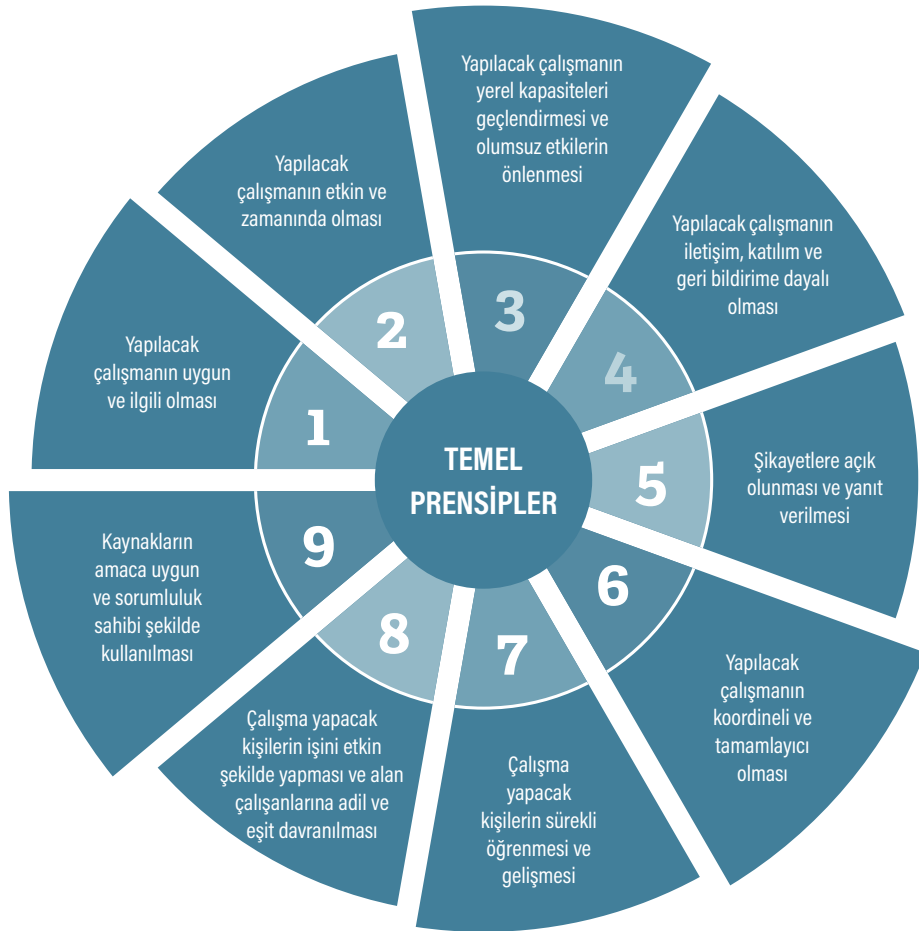
Çocukların eğitime erişimini arttırmak amacıyla;

- 1) Okulların tam zamanlı açık olmasını sağlama
- 2) Okullarda kapsayıcılığı ve kaynaşmayı sağlayacak programlar
- 3) Okulun fiziki ve eğitimci koşullarında iyileşmeyi sağlayacak hizmetler
- 4) Okul çağındaki çocuklar için eğitimi destekleyici faaliyetler
 - Akademik başarıyı desteklemeye yönelik çalışmalar
 - Kişisel becerileri geliştirmeye yönelik çalışmalar (spor, oyun, hobi vb.)
 - Eğlendirici çalışmalar (sinema, tiyatro, oyun vb.)
- 5) Okula devamı teşvik edecek burs, okul yemeği vb. destekleyici hizmetler
- 6) Kaliteli yatılı eğitim imkanı
- 7) Mesleki eğitime yönlendirme

Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliklerinin önlenmesine etkin şekilde katkıda bulunmak için bu hizmetlerin ihtiyaca uygun biçimde planlanması ve pilot uygulamalar ile denenmesi, izleme ve değerlendirilmesi de yapılarak yaygınlaştırılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekir. Sorunun kökenleri ve yaygınlığı, uzun sürecek sistematik çalışmalara ihtiyaç göstermektedir. Bu nedenle yapılacak hizmetlerin belirlenmesi kadar bu hizmetlerin sunulmasında uyulması gereken prensiplerin belirlenmesi de önem ifade eder.

Bu bölümde, insan haklarını ilgilendiren alanlarda yürütülen ve koşulları değiştirmeyi hedefleyen çalışmalara yol gösterici olarak hazırlanmış ve bu amaçla sunulan hizmetlerin kalite ve etkinliğini artırma amacını taşıyan “Temel Kalite ve Hesap Verebilirlik İnsani Yardım Standardı” ve bu standart kapsamında yer alan dokuz taahhüt temel dayanak alınarak hazırlanmış, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliklerinin önlenmesi konusunda sunulacak hizmetlerde izlenmesi gereken temel prensipler sunulmaktadır (Şekil-5).

Şekil 5. Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Yönelik Sunulacak Hizmetlerde İzlenmesi Gereken Temel Prensipler

➤ Prensip 1

Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Yönelik Yapılacak Çalışmaların Uygun ve İlgili Olması

Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliklerinin önlenmesine yönelik yapılacak çalışmanın ilk prensibi, sunulacak hizmetin çocuk yaşta evliliğe sebep olan koşulların dikkate alınarak planlanması olmalıdır. Uygunluk ve ilgililik prensibi ile ilgili olarak aşağıdakilerin dikkate alınması önerilir:

- Her çadır yerleşiminin ve burada bir arada yaşayan ailelerin çocuk yaşta evlilik konusunda farklı bir tutuma sahip olduğu dikkate alınmalı ve öncelikle mutlaka çalışılacak alandaki mevcut tutumun nedenlerini anlamaya yönelik bir ön çalışma yapılmalıdır.
- Yapılacak faaliyetler, çocuk evliliklerin nedenleri ve mevsimlik gezici tarım işçisi ailelere özgü faktörler (bkz. Bölüm 2) üzerinde değişiklik yaratma hedefine yönelik ve bunlarla ilişkili olmalıdır. Çocuk yaşta evliliklerin ardındaki tek etken bilgi veya farkındalık eksikliği değildir, bu nedenle sadece bilgilendirmeyi veya farkındalık arttırmayı öngören bir çalışma uygunluk ve ilgililik prensibi ile uyumlu olmayacaktır.
- Sunulacak hizmetler planlanırken, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin sahip oldukları olanakları dikkate almak gerekir. Bu kapsamda özellikle şunlar göz önüne alınmalıdır:
 - Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin kız çocuklarının genellikle cep telefonu bulunmamaktadır. Kız çocukları çoğunlukla evlendikten sonra cep telefonu sahibi olabilmektedirler.
 - Kız çocuklarının bir kısmı annelerinin cep telefonunu kullanabilmektedir. Ancak kadınların da her zaman akıllı telefonu bulunmamakta veya telefonu olsa da internet erişimi olmayabilmektedir.
 - Özellikle kadınlar arasında okuma yazma bilinmemesi veya çok az bilinmesi yaygın bir durumdur.
 - Çadır yerleşimlerdeki ailelerin bazıları Türkçe bilmemekte, Kürtçe, Zazaca, Arapça gibi diller de konuşulmaktadır.

➤ Prensip 2

Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Yönelik Yapılacak Çalışmaların Etkin ve Zamanında Olması

Çocuk yaşta evlilik, bir çocuk istismarı konusu olduğu için, bu alanda gerçekleştirilecek çalışmaların etkin ve zamanında olması önemli bir etik sorumluluktur. Bu bakımdan;

- Planlanan hizmetlerin çocuk yaşta evlilikleri önleme üzerindeki doğrudan veya dolaylı etkileri gerçekçi bir biçimde değerlendirilmelidir. Çocukların iyi zaman geçirmelerini ve bir şeyler öğrenmelerini sağlayıcı her tür faaliyetin bir yararı olmakla birlikte, bu yararın çocuk yaşta evliliği önlemeyi sağlayacak bir etkiye sahip olup olmadığı iyi analiz edilmelidir.

- Çocuk evliliklerinin önlenmesine yönelik çalışmalar sürdürülürken karşılaşılan ihlallerin (evlendirilmek üzere olan veya evlendirilmiş olan çocukların) bildirilmesi gerekeceği dikkate alınarak çocuğun korunmasından sorumlu kurumlarla iletişim kurulması, işbirliği yapılması ve önceden planlama yapılmış olması sağlanmalıdır.

➤ Prensiptir 3

Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Yönelik Yapılacak Çalışmaların Yerel Kapasiteyi Güçlendirmesi ve Olumsuz Etkilerin Önlenmesi

Çocuk yaşta evliliklerin önlenmesine yönelik çalışmanın en önemli risklerinden biri kız çocukları ve kadınların güvenliklerini tehlikeye atmaktır. Bu nedenle;

- Topluluğun genelinde bir etki hedeflenmeli, sadece bir grubun üzerinde etki doğurması sonucunda aile bağlarının zayıflamasına neden olmak veya kız çocuklarının daha çok hedef gösterilmesi gibi olumsuz sonuçlardan kaçınılmasına özen gösterilmelidir.
- Yapılacak çalışmaların dışardan sunulacak hizmete dayalı olmayan bir etkiye sahip olması sağlanmalı, projenin bitiminde çalışma yapılan alandaki çocukların eski düzene geri dönmek gibi bir risk ile karşı karşıya olmaması sağlanmalıdır.

➤ Prensiptir 4

Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Yönelik Yapılacak Çalışmaların İletişim, Katılım ve Geri Bildirime Dayalı Olması

Çocuk evliliklerinin önlenmesine yönelik yürütülecek çalışmaların iletişim, katılım ve geri bildirime dayalı olması diğer prensiplerin de garantisi niteliğindedir; özellikle de yerel kapasitenin güçlendirilmesine dair üçüncü prensip bakımından çok büyük önem ifade eder. Bu kapsamda hizmetler planlanırken;

- Çalışılacak çadır yerleşim alanındaki herkesle tanışılmalı ve çalışma anlatılmalıdır.
- Hangi amaçla ne tür çalışmalar yapılabileceğine dair bir ön çalışma yapılmalı, ancak bunların içinden hangilerinin yapılacağına çalışılacak çadır alanında yaşayan aileler ile birlikte karar verilmelidir.

- Yapılan çalışmalar ve etkilerine dair düzenli olarak geri bildirim alınmasını sağlayacak bir görüş alma mekanizması oluşturulmalı, aynı zamanda gerçekleştirilen çalışmalar ve sonuçları ile ilgili çalışılan topluluğa yine düzenli şekilde bilgi verilmelidir.

➤ PrensiP 5

Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Yönelik Yapılacak Çalışmalarda Şikayetlere Açık Olunması ve Yanıt Verilmesi

Yürütülecek çalışma kapsamında hem çalışmayı yürütecek kişilerin hem de yararlanıcıların güvenliği açısından, bir şikayet mekanizmasının kurulması öngörülmelidir. Buna yönelik olarak;

- Hizmetler planlanırken, bu hizmetlerin sunulması sırasında karşılaşılan sorunların bildirilebileceği bir yer belirlenmelidir.
- Şikayet yeri, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin telefon ile erişebilecekleri ve eriştiklerinde dil sorunu gibi engellerle karşılaşmadan hizmet alabilecekler bir yer olmalı ve kendilerine tanıtılmış olmalıdır.
- Şikayetler kayıt altına alınıyor ve mutlaka yanıtlanıyor olmalıdır.

➤ PrensiP 6

Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Yönelik Yapılacak Çalışmaların Koordineli ve Tamamlayıcı Olması

Hem çocuk yaşta evliliklerin nedenleri hem de mevsimlik gezici tarım işçisi ailelere özgü koşulların değiştirilmesine yönelik çalışmalar, alanda çalışan kuruluşlar arasında koordinasyon halinde yürütüldüğünde ve birbirine tamamlayıcı olacak şekilde planlandığında etkili ve etik açıdan uygun olmaktadır. Bu nedenle;

- Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çocuklarının evlendirilmesinin önlenmesine yönelik bir çalışma planlarken öncelikle bulunulan bölgede bu alanda uygulama yapan kuruluşlar tespit edilmelidir.
- Bu alanda çalışan diğer kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen çalışmalar hakkında bilgi edinerek tekrarları ve çatışmaları önleyecek bir planlama yapılmalıdır.

- Aynı alanda birden fazla kuruluşun hizmet verdiği görüldüğünde bu kuruluşlar arasında faaliyetler, etki değerlendirmeleri gibi konularda koordinasyonu sağlayacak bir mekanizma oluşturulmalıdır.
- Özellikle alanda korunma ihtiyacı olan çocukla karşılaşıldığında bildirim mekanizmasını işletebilmek ve etkili ve zamanında müdahale edilmesini sağlamak için çocuğun korunmasından sorumlu makamlar (örneğin, Jandarma ve Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü) ile iletişim ve işbirliği sağlanmalıdır.

➤ Prensip 7

Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Yönelik Çalışma Yapacak Kişilerin Sürekli Öğrenmesi ve Gelişmesi

Genel olarak çocukla ilgili özel olarak da farklı kırılğan gruplarla ilgili çalışmalarda sık karşılaşılan risklerden biri, bu alanda çalışma yapacak kişilerin alana dair duyarlılıklarını oluşturan bilgilerinin çalışma yapmak için de yeterli olduğunu düşünmeleridir. Oysa bu tür çalışmalar planlarken ve yürütürken hem alana dair hem de teorik birçok bilgiyi edinmeye ve bu bilgileri düzenli olarak güncellemeye ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu çerçevede özellikle mevsimlik gezici tarım işçilerinin alışkanlıkları, sosyal normları, çalışma ve yaşam biçimleri gibi özelliklerini anlatacak genel bir tarif yapılamayacağı göz önüne alınmalıdır. Bu konuda Şekil-6'da yer alan faktörlere bağlı birçok değişken bulunmaktadır ve bu grupla çalışacak kişinin bu konularda bilgi sahibi olması gerekir.³⁵

³⁵ Bu konuda daha fazla bilgi edinmek için Kalkınma Atölyesi tarafından hazırlanmış aşağıdaki kaynaklardan yararlanılabilir:

- Kalkınma Atölyesi (2020) "Göç Yollarında Görülmeyen Hayatlar"
- Kalkınma Atölyesi (2019) "Yoksulun Umudu Çocuk: Mevsimlik Tarım İşçisi Hanelerin Sosyo-Ekonomik Profili ve Çocuk İşçiliği Araştırması"
- Kalkınma Atölyesi (2018) "Yevmiyeci, Yarıcı veya Kürekçi: Hepsi Çocuk"
- Kalkınma Atölyesi (2016) "Bereketli Topraklar, Zehir Gibi Yaşamlar: Suriyeli Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Adana Ovası Mevcut Durum Araştırma Raporu"
- Kalkınma Atölyesi (2014) "Fındık Hasadının Oyuncuları - Batı Karadeniz İllerinde Fındık Hasadında Yer Alan Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri, Tarım İşçilerinin Çocukları, Tarım Aracıları ve Bahçe Sahipleri Temel Araştırması"

Şekil 6. Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerin Çalışma ve Yaşam Biçimlerini Belirleyen Faktörler

Çalışma süresi ve biçimi	• Mevsimlik • Tam zamanlı gezici • Yerleşik • Göçer
Konaklama biçimi	• 12 ay çadırdaki • Çadır ve şehir merkezindeki evde eş zamanlı veya mevsimsel dönüşümle • Çadır ve asıl yerleşik oldukları il, ilçe veya köyde
Çalışma alanları	• Belli bir üründe çalışıyorlar • Farklı ürünlerde çalışıyorlar
Çadır yerleşiminin demografik yapısı	• Ailelerin hepsi Türkiyeli ve hemşehri • Aileler Türkiye'nin farklı illerinden • Ailelerin bir kısmı Türkiyeli, bir kısmı Suriyeli • Ailelerin hepsi Suriyeli
Ücret tipi	• Yevmiye (gündelik çalışma karşılığında ödenen ücret) • Kabala/götürü (üretilecek çıktıya göre hesaplanan ücret) • Yarıcılık/ortakçılık/kürekçilik (üretilecek toplam ürün miktarının yıl sonunda arazi sahibi ve işçiler arasında bölüşülmesi ile hesaplanan ücret)

Bu alanda çalışma yaparken çalışılacak gruba özgü bilgiler kadar, bu alanda gerçekleştirilen çalışmaların da bilgisine de sahip olmak gerekir. Bu kapsamda özellikle aşağıdakiler konusunda bilgi sahibi olmak önemlidir:

- Mevsimlik gezici tarım işçiliğinin nedenleri ve sonuçları.
- Çocuk yaşta evlendirilmenin nedenleri ve sonuçları.
- Yasal düzenlemeler ve uygulama biçimleri.
- Destek alınabilecek hizmetler.
- İnsan hakları savunusu ve insani yardım faaliyetlerinin prensipleri.
- Hak temelli yaklaşım.

➤ Prensip 8

Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Yönelik Çalışma Yapacak Kişilerin İşini Etkin Şekilde Yapması ve Alan Çalışanlarına Adil ve Eşit Davranılması

Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliklerinin önlenmesi konusunda çalışma yapacak kuruluşların, diğer tüm alanlarda çalışan kuruluşlar için geçerli olduğu gibi, personelinin işini etkin biçimde yapmasını sağlaması ve personele adil ve eşit davranması beklenmektedir. Bu bir yandan yürütülen çalışmaların sürdürülebilirliğinin, öte yandan kaynakların sorumlu kullanımına dair bir sonraki prensibin güvencesidir. Bunun için;

- Alanda çalışmak üzere konu hakkında yeterli bilgiye sahip personel istihdam edilmeli ve meslek içi eğitimler, açık ve anlaşılır görev tanımları ile işin etkin biçimde yapılması desteklenmelidir.
- Çalışanlara sağlanan sosyal güvenceler ve ücretlerde eşit ve adil olunmalıdır.
- Çalışanların sorumlulukları açık ve net bir biçimde tarif edilmiş olmalı, çalışmaların etkin bir biçimde yürütülüp yürütülmediğini takip için bir izleme ve denetleme sistemi oluşturulmalıdır.

➤ Prensip 9

Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Yönelik Yapılacak Çalışmalarda Kaynakların Amaca Uygun ve Sorumluluk Sahibi Şekilde Kullanılması

Bu alanda gerçekleştirilecek projeler veya faaliyetler genellikle toplumların veya devletlerin yardıma ihtiyacı olduğunu düşündüğü kişilerin koşullarının iyileştirilmesi amacıyla ayırdığı kaynaklarla yürütülmektedir. Bu kaynaklar, projelerin yürütülmesini sağlayan insan kaynakları, operasyonel harcamalar, malzeme ve ekipman için kullanıldığında hedef gruba dolaylı yollar ile ulaşmaktadır. Bu sebeple;

- Kaynağın hedef gruba doğrudan ulaşmasını sağlayacak hizmetlere ayrılacak bu kaynakların yeterliliğine dikkat edilmelidir.
- Dolaylı kaynakların etkin biçimde hedef gruba ulaşması için yüksek bir sorumluluk bilinci ile görevlerin yerine getirilmesi sağlanmalıdır.
- Etkin bir denetim sistemi bulunmalıdır.
- Kaynak kullanımı şeffaf olmalı ve kamuoyu ile paylaşılmalıdır.

3.2

Savunu Çalışmalarında İzlenmesi Gereken Temel Prensipler

Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliğinin önlenmesine yönelik savununu çalışmalarının, bu durumun nedenleri üzerinde değişim yaratmaya elverişli olması gerekir. Bu nedenle bütün nedenleri ve etki eden faktörleri kapsayıcı bir savununu planı oluşturmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Tablo-6'da savununu çalışması kapsamında yapılması gereken ve bir önceki bölümde (Bölüm 2) gerekçelendirilen çalışmalar yer almaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı mevsimlik gezici tarım işçisi aileler ve bu ailelerin çocuklarının daha genel sorunlarına ilişkindir. Ancak bu kaçınılmaz bir durumdur, zira çocuk yaşta evliliklerin kökeninde bu genel sorunlar yer almaktadır.

Tablo 6. Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesi İçin Yürütülebilecek Savunu Çalışmaları

YOKSULLUK
1 Mevsimlik gezici tarım işçilerine uluslararası standartlar tarafından belirlenmiş kriterlere uygun şekilde, kendileri ve aileleri için insan onuruna yaraşır, saygın bir yaşam sağlayacak düzeyde adil ücret ödenmesine yönelik savununu çalışmaları. 2 Mevsimlik gezici tarım işçilerinin ücret koşulları ile birlikte çalışma saatlerinin de ebeveynlerin çocuklarına bakım verme kapasitesini olumsuz şekilde etkilemesini önleyecek şekilde yeniden düzenlenmesine yönelik savununu çalışmaları 3 Yaşam ortamlarının insana yakışır halde olmasının sağlanmasına yönelik savununu çalışmaları 4 İşçilerin kayıt altına alınması için yasal düzenlemelere dair savununu çalışmaları 5 İşçilerin sosyal güvenlik haklarının korunmasına yönelik savununu çalışmaları
TOPLUMSAL CİNSİYETÇİ BAKIŞ AÇISI
1 Dış dünya ile iletişimi güçlü olan gruplarda erken yaşta evliliklerin zararları ve kız çocuklarının potansiyelleri hakkında farkındalık çalışmaları 2 Dış dünya ile iletişimi zayıf gruplarda, çocuk güvenliğini ve korunmasını sağlama konusunda kamuya yönelik savununu çalışması 3 Mevsimlik tarım işçisi grupların çadır yerleşiminde benimsedikleri, kullandıkları sosyal ve kültürel değerler ile bu grupların asıl yerleşim yerlerindeki gruplarda geçerli sosyal ve kültürel değerlerin karşılaştırılmasını sağlayacak bir sosyolojik araştırma
GELENEKSEL ÇOCUKLUK ALGISI
1 Çocukluk statüsü, özelliği ve farkları konusunda tüm toplumsal aktörlere ve kamuoyuna yönelik savununu çalışmaları 2 Çocuklar için koruyu çevrenin kapsamı ve oluşturulması konusunda savununu çalışmaları 3 Çocuk yaşta evliliklerin kız ve oğlan çocukları ve bu evliliklerden dünyaya gelen bebekler bakımından zararları konusunda farkındalık artırıcı savununu çalışmaları

EĞİTİME ERİŞİM EKSİKLİĞİ

- 1 Sosyal uyumun önemine yönelik savunuculuk çalışmaları
- 2 Çocukların eğitime katılmasının önemine dair savunuculuk çalışmaları
- 3 Okul, öğretmen, program ihtiyacının fark edilmesi ve giderilmesine dair savunuculuk çalışmaları
- 4 Eğitimde erişilebilirlik ve kapsayıcılığı sağlama yollarına dair savunuculuk çalışmaları
- 5 Okulların bir sosyal destek hizmetleri alanı olarak tasarlanmasının sağlanmasına dair savunuculuk çalışmaları

İnsan hakları alanında savunuculuk çalışmalarına yol göstermek üzere hazırlanmış kaynaklar,³⁶ mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çocuklarının evlendirilmesinin önlenmesi amacıyla yapılacak savunuculuk çalışmaları için de yol gösterici niteliktedir. Bu kapsamda izlenmesi gereken prensipler, bağımsız savunuculuk konusundaki temel inançlara karşılık gelmektedir ve bunlar, savunucuların ve savunuculuk yapan kurumların tüm çalışmalarına rehberlik etmesi gereken ana çıkış noktalarıdır:

Bölünmezlik prensibi, insan haklarının bir bütün olduğuna işaret eder. Bu prensip, adil gelir güvencesinden, çocuk yaşta evliliklerin zararlarına kadar farklı alanlardaki hakların tamamını kapsayıcı bir savunuculuk planı yapılması gerekliliğinin temelini oluşturur.

Bağlılık ve bağımlılık prensibi, her bir hakkın korunmasının bir diğerinin korunmasına bağlı olduğuna dikkat çeker. Çocukların istismardan korunma hakkı ile yeterli eğitim ve yaşam standardına sahip olma hakları arasındaki ilişki gibi çocuğun korunması gereken haklarının birbiri ile ilişkili olduğu göz önüne alınmalıdır.

Eşitlik ve ayrımcılık yapmama prensibi, ayrımcı tutumlara neden olan önyargıları pekiştirici bir dil kullanımından kaçınılmasını ve savunuculuk çalışmaları sırasında karşılaşılabilecek önyargılar ile mücadele edilmesini gerektirir. Bu prensip, savunuculuk çalışmalarında kullanılması gereken dile ve sahip olunması gereken tutuma ilişkindir. Savunuculuk çalışmalarının dili ayrımcı olmamalı ve hak sahibi çocukların herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadan kapsanması sağlanmalıdır.

Katılımcılık ve kapsayıcılık prensibi gereği savunuculuk çalışmaları, yararlanıcı grubun katılımını ve doğrudan onların seslerinin duyulmasını sağlayacak biçimde gerçekleştirilmelidir. Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin ve çocuklarının kendilerini ilgilendiren bir alanda yürütülecek savunuculuk çalışmalarının tasarlanması ve yürütülmesinde doğrudan yer almalarının sağlanması hem katılımcılık ve

³⁶ Bu bölümde yararlanılan kaynak(lar):

- Scottish Independent Advocacy Alliance (2019) "Independent Advocacy: Principles, Standards and Code of Best Practice"
- The Advocates for Human Rights (2015) "Human Rights Tools for a Changing World"
- Kalkınma Atölyesi (2021) "Savunuculuk Stratejisi: Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin İş Dünyasında Adil Çalışma Koşullarının İzlenmesi"

kapsayıcılık prensibinin bir gereği hem de çocukların rollerinin güçlendirilmesini sağlayıcı bir yöntemdir.

Hesap verebilirlik ve hukukun üstünlüğü prensibi gereği, savunu çalışmasının yöntem ve kaynakları, hedef grup, ortaklar, çalışanlar ve toplumla paylaşılmalı ve etkililiğinin izlenmesini sağlayacak bir mekanizma oluşturulmalıdır. Aynı zamanda savunu çalışmaları, bu alana özgü yasal düzenlemeler dikkate alınarak gerçekleştirilmelidir.

Bu bölümde, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliklerinin önlenmesine dair yapılacak savunu çalışmalarında, yukarıdaki prensiplerin hayata geçirilmesi için yol gösterici olabilecek, insan haklarını ilgilendiren konularda savunu çalışması yapılırken dikkat edilmesi gereken dokuz standart ve onların göstergelerine yer verilmiştir. Tablo-7’de yer alan dokuz standardın ilk beşi savunu çalışmasının tasarımına ve yöntemine ilişkin, diğerleri ise yönetimine ilişkindir. Bölümün en sonunda, savunu çalışmalarının strateji ve göstergelere uygun yürütüldüğünden emin olmak isteyen savunucular için de bir kontrol listesi sunulmuştur (Tablo-8).

Standartlar, yukarıdaki prensipleri karşılamak için yapılması gerekenlere dair ana hatları gösteren detaylardır. Göstergeler ise standartların yerine getirilip getirilmediğini izlemek için oluşturulan araçlar ve savunu çalışmalarının hesap verilebilir olmasının da gereğidir. Bu nedenle savunu çalışmalarının prensipleri ile birlikte standartları ve göstergelerinin de dikkate alınması gerekir.

Tablo 7. Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Dair Yürütülecek Savunu Çalışmalarında İzlenmesi Gereken Standartlar ve Göstergeleri

» Standart 1

İnsan haklarını ilgilendiren konularda yapılacak savunu çalışması, insan haklarının korunmasını sağlamaya çalışır.

Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliğinin önlenmesine dair yürütülecek savunu çalışmalarında korunması gereken insan hakları şunlardır:

- Çocuğun yeterli yaşam seviyesine sahip olma hakkı (Çocuk Haklarına Dair Sözleşme madde 27)
- Çocuğun anne-babasının yanında korunma hakkı ve bu çerçevede anne-babanın desteklenmesi hakkı (Çocuk Haklarına Dair Sözleşme madde 18)
- İhmal ve istismardan korunma hakkı (Çocuk Haklarına Dair Sözleşme madde 19 ve Anayasa madde 41)
- Tam ve özgür irade ile evlenme hakkı³⁷ (BM Evliliğe Rıza Gösterilmesi, Asgari Evlenme Yaşı ve Evliliğin Tesciline Dair Sözleşmesi madde 1 ve 2)

³⁷ UNFPA (2021) “Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi – Temel Bilgiler Rehberi” sf. 42-46

⚙️ Göstergeler

1.1 Savunucular 1.nolu standardı sağlamak üzere çocuk yaşta evlilikler ile ilgili ulusal ve ulusalüstü mevzuat³⁸ hakkında bilgi sahibi olurlar.

Bu kapsamda aşağıdaki alanlarda mevzuat bilgisine sahip olunması gerekir:

- Korunması gereken insan haklarına ilişkin düzenlemeler
- Evlenme yaşı ve evlenme ehliyeti (Türk Medeni Kanunu madde 124)
- Korunma hakkı ve koruyucu prosedür (Anayasa madde 41 ve Çocuk Koruma Kanunu)
- Çocukların evlendirilmesi halinde işlenen suçlar (Türk Ceza Kanunu madde 80, 97, 98, 103, 104, 106, 107, 112, 232, 233)
- İhbar ve şikayet kuralları ve usulleri (Sosyal Hizmetler Kanunu madde 21, Çocuk Koruma Kanunu madde 6, Ceza Muhakemesi Kanunu madde 158)

1.2 Savunucular ilgili mevzuat ve politikalara ilişkin bilginin yaygınlaşması için çalışırlar.

Bu konuda özellikle aşağıdaki mevzuatın kapsanması gerekir:

- Adil ücret hakkı³⁹ (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi madde 23, Avrupa Sosyal Şartı madde 4, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi madde 7)
- Evlenme yaşı ve evlenme ehliyeti (Türk Medeni Kanunu madde 124)
- Korunma hakkı ve koruyucu prosedür (Anayasa madde 41 ve Çocuk Koruma Kanunu)

➡️ Standart 2

İnsan haklarını ilgilendiren konularda yapılacak savunu çalışması, nihai yararlanıcıların hakları, ihtiyaçları, ilgi alanları, istekleri (geçmiş, bugün ve gelecekteki) doğrultusunda oluşturulur.

Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliklerinin önlenmesi çalışmaları kapsamında yürütülecek savunu çalışmalarının nihai yararlanıcısı olan kız ve oğlan çocuklarının hakları (Standart 1), ihtiyaçları ve isteklerinin dikkate alınarak savunu çalışmalarının tasarlanması için, öncelikle onların görüş oluşturma yeteneklerine uygun biçimde bilgilendirilmeleri gerekecektir. Ancak yeterli derecede bilgi sahibi olduklarında konuya ilişkin istek, ilgi ve ihtiyaçlarını gündeme getirebileceklerdir.

⚙️ Göstergeler

2.1 Savunucular, kendi fikirlerini veya başkasının çıkarlarını değil, evlendirilme riski altındaki çocukların isteklerini ve görüşlerini temsil eder.

Yararlanıcıların çocuk olması, ailelerin çocuklarını evlendirmek istemeleri sebebiyle işbirliğine kapalı olmaları gibi faktörler, çocuklara yönelik yapılacak çalışmaların istek ve görüşlerinden bağımsız tasarlanmasına neden olmaktadır. Oysa çocukların kendilerine yönelik riskler ve bunlardan korunma yollarına dair önemli fikirleri olabilmektedir. Bu nedenle savunu çalışmalarında çocukların istek ve görüşlerini bildirmelerini sağlayacak mekanizmalar oluşturulmuş olmalıdır.

³⁸ UNFPA (2021) "Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi – Temel Bilgiler Rehberi" sf. 42-53

³⁹ Kalkınma Atölyesi (2018) "Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine Yönelik Yasal Boşluk Analizi ve Öneriler" sf. 13

2.2 Savunucular rolleri konusunda nettir.

Savunucular, asıl rollerinin temsil etmeye ilişkin olduğunun farkında olmalı ve bu sebeple kendi fikirlerinin hak sahiplerinin fikirlerinin önüne geçmemesine dikkat etmelidir.

Bu gösterge, savunucuların etki yaratmak istedikleri alanı belirleyerek çalışmalarını başlatmaları, ancak taleplerin belirlerken, bu talepleri dile getirirken nihai yararlanıcıların ihtiyaç ve isteklerine göre hareket etmeleri gerektiğini söylemektedir.

» Standart 3

İnsan haklarını ilgilendiren konularda yapılacak savunucular çalışması, insanların kendi hayatları üzerinde kontrol sahibi olmalarına ve onların hayatlarını etkileyen kararlara tam olarak katılmalarına yardımcı olur.

Katılım hem insani yardım hem insan hakları savunusu çalışmalarının en önemli standartları arasında yer almaktadır. Yürütülecek savunucular çalışmalarının, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çocuklarının kendi hayatları üzerinde kontrol sahibi olmalarını ve evlendirilmek dahil kendilerini ilgilendiren kararlara katılmalarını temin edici nitelikte olması beklenmektedir. Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çocuklarının evlendirilmesinin önlenmesine yönelik çalışmalara katılmalarının sağlanması için üzerinde çalışmaya hazır oldukları alandan başlamak gerekir. Bu nedenle bu göstergenin kısa, orta ve uzun vade için uyarlanması gerekir.

⚙ Göstergeler

3.1 Savunucular, evlendirilme riski altındaki çocukların ve savunucular ortaklarının mevcut seçenekler hakkında mümkün olduğunca fazla bilgi edinmesine yardımcı olmaya çalışırlar.

Bu gösterge nihai yararlanıcı olan çocukların ve bu çalışmayı yapacak savunucular ortaklarının yapılabilecek bütün çalışmalar hakkında bilgi sahibi olmaları ve bunlar arasından seçim yapabilme imkanına sahip olabilmelerini öngörmektedir. Bu gösterge savunucular çalışanlarını adil ve şeffaf olmaya davet etmektedir.

3.2 Savunucular, savunucular ortaklarının bilinçli kararlar ve seçimler yapmalarına yardımcı olmaya çalışırlar.

Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerde çocuk evliliklerinin önlenmesi hedefine yönelik yapılabilecek birden çok savunucular konusu bulunmaktadır (Bkz. Tablo-6). Çocukların bunlar arasındaki seçimi yaparken etkililik, gerçekleştirilebilirlik gibi ölçütlerle eldeki olanakları değerlendirmeyi öğrenmeye ihtiyaçları vardır. Bu gösterge gereğince savunucular çalışmaları kapsamında çocukların seçenekler hakkında bilgilendirilmeleri, bilinçli karar verebilmeleri için de kendilerine rehberlik edilmesi gerekecektir.

» Standart 4

İnsan haklarını ilgilendiren konularda yapılacak savunucular çalışması, haklarını korumayı hedeflediği veya etkilediği insanlara karşı sorumludur ve hesap verebilir olmalıdır.

Yürütülen bütün faaliyetler ve kullanılan kaynaklarla ilgili bilgilerin hem nihai yararlanıcı olan mevsimlik gezici tarım işçisi aileler ve çocuklarının hem de savunucular çalışmalarının hedef grupları arasında yer alacak olan sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları ve nihayetinde de ilgililerin erişimine açık olması beklenmektedir.

⚙ Göstergeler

4.1 Savunucular, evlendirilme riski altındaki çocuklara, hedef gruba ve bağlı oldukları organizasyona karşı sorumludur.

Bu gösterge, savunucuların faaliyetlerinde sorumluluk üstlenmesini öngörmektedir. Burada kastedilen savunucular çalışmalarının dili veya uygulanış biçimlerinden kaynaklanan hatalardan sorumluluk alınmasını ve öğrenilmesini sağlamaktır.

4.2 Savunucular, uyguladıkları faaliyetleri, kullandıkları kaynakları ve elde ettikleri sonuçları anlaşılabilir bir biçimde açık ve erişilebilir olarak toplumla paylaşırlar.

Bu gösterge de mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çocuklarının evlendirilmesinin önlenmesine yönelik çalışmalarının bütçelerinin ve her tür bilgisinin erişilebilir olarak bulundurulmasını öngörmektedir.

» Standart 5

İnsan haklarını ilgilendiren konularda yapılacak savunü çalışması, yasalara karşı sorumludur.

Savunu çalışmalarının içerik ve yöntemleri belirlenirken hem çalışanların hem de yararlanıcıların korunmasını sağlamak amacıyla yasal düzenlemeler göz önünde bulundurulmalıdır.

⚙ Göstergeler

5.1 Savunucular kanunların farkındadır ve bu doğrultuda hareket ederler.

Savunucular özellikle ifade özgürlüğü ve savunü faaliyetlerinin yasa ihlali sayılabilecek hallerine ilişkin yasal düzenlemelerin bilgisine sahip olmalı ve onlara uygun hareket etmelidir.

5.2 Savunucular evlendirilme riski altındaki çocukların ve hedef grubun kanunların farkında olmasını sağlarlar ve kanunların çiğnenmesine yardım etmezler. Bu prensip sivil itaatsizliği dışarıda bırakacak biçimde yorumlanamaz.

5.1'de yer alan yasal düzenlemelerin çocuklar ve aileleri tarafından da bilinmesi sağlanmalıdır. Zira onların da savunuculuk faaliyetlerine katılımı öngörülmektedir. (Standart 3)

» Standart 6

İnsan haklarını ilgilendiren konularda yapılacak savunü çalışması, etkin bir şekilde yönetilmelidir.

Hedefe ulaşılabilmesi ve nihai kullanıcı çocuklarda oluşturulan beklentilerin karşılanabilmesi için mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çocuklarının evlendirilmesinin önlenmesini hedefleyen bir savunü stratejisi belirlendikten sonra çalışmalar etkin biçimde yönetilmelidir. Bu kapsamda:

- Zaman ve kaynaklar özenli kullanılmalı,
- Zaman planlarına uyulmalı,
- Etik kurallara uyulmalı,
- İzleme ve değerlendirme sonuçlarını dikkate alarak gerekli düzeltmeler ve iyileştirmeler yapılmalıdır.

⚙ Göstergeler

6.1 Savunucular savunü stratejisi prensipleri ve standartları dahilinde çalışırlar.

Savunu çalışmasında yer alacak kişilerin buradaki standartlarla, savunü prensiplerinin bilgisine ve uygulama becerisine sahip olması beklenmektedir.

6.2 Savunucular etkin kaynak kullanımı konusunda bilgi sahibidirler ve kaynakları etkin biçimde kullanırlar.

Savunu çalışmalarının sürdürülebilirliği ve etkisinin artırılabilmesi için yerel kaynakları harekete geçirebilmesi de önemlidir. Aynı zamanda savunü çalışması için ayrılan kaynağın en efektif biçimde kullanılması da önem arz eder. Bu amaçla kaynak kullanımı ve denetlenmesine ilişkin kurallarının bulunması önemlidir.

» Standart 7

İnsan haklarını ilgilendiren konularda yapılacak savunu çalışması, kaynak sağlayıcılar tarafından kontrol edilemez.

Bu standart, savunu çalışmaları için kaynak arayışında bulunurken ve kaynak veren kuruluşu belirleyip onunla anlaşma yapılırken dikkate alınmalıdır.

» Göstergeler

7.1 Savunucuların eylemleri kaynak sağlayıcıların görüşlerinden etkilenmez.

Kaynak sağlayıcılar tarafından kontrol edilmemenin ilk göstergesi, savunu içeriğinin kaynak sağlayıcının görüşlerinden etkilenmemesini sağlamaktır. Burada asıl olan nihai yararlanıcının isteklerini dile getirme olanağını korumaktır.

7.2 Savunucuların üyesi oldukları kurumlar, bağımsız yönetim yapısına sahiptir. Kaynak sağlayıcılar, savunu yapan kurumun yönetimiyle doğrudan ilişkili değildir.

İkinci gösterge yapısal olarak da bağımsız olmayı öngörür.

7.3 Savunucuların, kaynak sağlayıcıların çalışmalara müdahale ettiği durumlarda izleyecekleri yolu gösteren açık bir stratejileri vardır.

Savunu çalışmaları planlanırken, kaynak veren kurumun içeriğe müdahale ettiği durumlarda nasıl bir yol izleneceği planlanmış olmalı ve bu kaynak veren kurumla yapılan sözleşmede yer almalıdır.

» Standart 8

İnsan haklarını ilgilendiren konularda yapılacak savunu çalışması, çıkar çatışmalarının neler olabileceğinin farkındadır ve bunları en aza indirir.

Savunuculuk faaliyetlerinin bir grubun sesini duyurmasına yardımcı olmaya ilişkin olduğuna ve bu rol gereği etkilenmek istenen grupla kurulan temasların bazı kişisel (prestij vb.) faydalar sağlayabileceğinin farkında olunmalı ve savunuculuk motivasyonunun bu ikincil kazanca yönelmesi engellenmelidir.

» Göstergeler

8.1 Savunucular rollerini tehlikeye atabilecek her şeyin farkındadırlar.

Bu gösterge, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çocuklarının evlendirilmesini önlemek üzere harekete geçmesi istenen gruba yönelik sürdürülen savunuculuk faaliyeti sırasında bu hedefin ikincil planda kalmasına neden olabilecek aşağıda örnekleri verilen risklerin bilinir olmasını öngörmektedir:

- Nihai kullanıcının isteklerini dikkate almama
- Nihai kullanıcının isteklerinin farkında olmama
- Sürdürülen faaliyetin etkisinden haberdar olmama veya etkisi ile ilgilenmeme

8.2 Savunucular savunucu rolünde kurdukları ilişkilerin sınırlılıklarının farkındadırlar.

En önemli sınırlılık, savunucunun her zaman nihai yararlanıcının isteklerini dile getirmekle görevli olmasıdır. Hedef grupla kurduğu ilişkiler bu görevi en etkili biçimde yerine getirmesini engelleyecek biçimde olmamalıdır (örneğin, hedef gruptan birine veya kendisinin onunla ilişkisine zarar vermemek için geri çekilmek gibi).

8.3 Savunucuların olabilecek çıkar çatışmalarına karşı uygulayabilecekleri bir politika ve prosedürleri vardır.

Çıkar çatışması durumunda nasıl bir yol izleneceği de savunu çalışmaları planlanırken öngörülmüş ve çalışanların sözleşmelerinde bunlara yer verilmiş olmalıdır.

» Standart 9

İnsan haklarını ilgilendiren konularda yapılacak savunu çalışması, yetenek veya yaşam koşullarına bakılmaksızın mümkün olan en geniş kitleye ulaşır.

Bu standart, savunuculuk çalışmaları planlanırken alanda çalışacak kişilerin kendi kapasitelerini doğru değerlendirmelerini öngörmektedir. Zira, savunuculuk yapılmaya kalkışıldığında nihai yararlanıcı nezdinde bir umut yaratılacak ve bir kaynak kullanımı söz konusu olacaktır. Olumsuz bir etki yaratmamak için başlangıçta gerçekçi bir değerlendirme yapmak ve yapılacak savununun hedef kitlesine mümkün olduğunca geniş biçimde ulaşma imkanı olup olmadığını değerlendirmek gerekecektir.

⚙ Göstergeler

9.1 Savunucular savunu yapılan hedef gruba karşı ayrımcı/kayıncı davranışlardan kaçınırlar.

Bu standart için ilk dikkate alınması gereken kapasiteyi sınırlandırıcı faktör hedef gruptan bazıları ile savunucular arasında bir çıkar ilişkisinin olması ve onların kayırılması ya da bazıları ile çatışmanın olması gibi sebepler ile hedef grup arasında o gruplara yer verilmemesi ya da verilememesidir. Örneğin mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çocuklarının evlendirilmesinin önlenmesine yönelik savunu çalışmaları içerisinde yerleşim alanlarında eğitimi destekleyici hizmetlere yer verilmesini sağlamak için yerel yönetimler nezdinde savunuculuk yapılması gerekmektedir. Savunucunun siyasi tercihleri bu kapsamda yerel yönetimler ile yürüteceği çalışmaları herhangi bir şekilde etkilememelidir.

9.2 Savunucular savunudan yararlanabilecek insanlara ulaşmaya çalışırlar.

Bu standardın ikinci göstergesi ise yaygınlaştırma kapasitesine dikkat çekmektedir. Savunucular, elde etmek istedikleri sonuç kimin ilgi ve yetki alanındaysa onların hepsine ulaşabilme kapasitesine sahip olmalıdır.

Tablo 8. Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerde Çocuk Evliliklerinin Önlenmesine Dair Savunu Çalışması Yürütecekler İçin Standartlara Uygunluğa Dair Kontrol Listesi

Savunucular için Kontrol Listesi	Kontrol
Fırsat eşitliği ve ayrımcılık karşıtı uygulama ile ilgili politikalar hakkında bilgi sahibi mi?	☐
Savunu yapılan hedef gruba karşı ayrımcı/kayırcı davranışların farkında mı ve bunlardan kaçınma becerisine sahip mi?	☐
Savunudan yararlanabilecek insanlara ulaşmaya çalışıyor mu?	☐
Rollerini tehlikeye atabilecek risklerin farkında mı?	☐
Savunuculuk rolünün sınırlılıklarını farkında mı?	☐
Muhtemel çıkar çatışmalarına karşı uygulayabileceği politika ve prosedürleri biliyor mu?	☐
Savunu stratejisi prensiplerini ve standartlarını biliyor mu?	☐
Etkin kaynak kullanımını biliyor mu ve kaynakları etkin biçimde kullanmaya özen gösteriyor mu?	☐
Savunu çalışması ile ilgili mevzuatı biliyor mu?	☐
Savunu çalışmalarında uyulması gereken mevzuata riayet ediyor mu?	☐
Temsil ettiği gruba, hedef gruba ve bağlı olduğu organizasyona karşı sorumluluk hissediyor mu?	☐
Temsil ettiği ve hedef grubun geçmiş, şimdiki ve gelecekteki isteklerini biliyor mu ve çalışmalarında bu istekleri dikkate alıyor mu?	☐
Kendi fikirleri veya başkalarının çıkarları ile hedef grubun istekleri ve görüşlerini birbirinden ayırt edebiliyor mu?	☐
Savunularını sadece hedef grubun istek ve görüşlerine odaklı yürütebiliyor mu?	☐
Çalıştığı alanda ulusal ve uluslararası mevzuat hakkında bilgi sahibi mi?	☐
İlgili mevzuat ve politikalarla ilişkin bilginin yaygınlaşması için çalışıyor mu?	☐
Yürüttüğü faaliyetleri, kullandığı kaynakları ve elde ettiği sonuçları anlaşılabilir bir biçimde açık ve erişilebilir olarak toplumla paylaşıyor mu?	☐
Eylemlerinin kaynak sağlayıcıların görüşlerinden etkilenmemesini sağlayacak önlemleri alıyor mu?	☐
Üyesi olduğu kurumların, bağımsız yönetim yapısına (kaynak sağlayıcılar ile savunu yapan kurumun yönetimi arasında doğrudan ilişkisinin bulunması) sahip olduğundan emin mi?	☐
Kaynak sağlayıcıların çalışmalara müdahale ettiği durumlarda izleyeceği yolu gösteren açık bir strateji var mı?	☐

Activity supported by the
Canada Fund for Local Initiatives
Activite realisee avec l'appui du
Fonds canadien d'initiatives locales

| Canada